

NJEMAČKA 1815.

Babić, Tomislav

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:806956>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

NJEMAČKA 1815.

TOMISLAV BABIĆ

Split, 2024.

Odsjek: Odsjek za povijest

Studij: Povijest

Predmet: Europska i svjetska povijest 19. stoljeća

NJEMAČKA 1815.

Student: Tomislav Babić

Mentor: prof. dr. sc. Josip Vrandečić

Split, rujan 2024.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK.....	1
2. UVOD.....	4
3. NAPOLEONOV UTJECAJ NA NJEMAČKE ZEMLJE	5
3.1. Raspad Svetog Rimskog Carstva	5
3.2. Osnivanje Rajnske konfederacije.....	8
3.3. Sekularizacija i medijalizacija	9
3.4. Promjene granica	10
3.5. Kontinentalna blokada	11
3.6. Uvođenje francuskih zakona i uprave.....	13
3.7. Kraj Napoleonove hegemonije	15
4. BEČKI KONGRES I POST-NAPOLEONSKO UREĐENJE NJEMAČKE	19
4.1. Karakteristike Bečkog kongresa	19
4.2. Načela Bečkog kongresa.....	21
4.3. Teritorijalne promjene.....	24
5. RESTAURACIJA NJEMAČKE	28
5.1. Njemačka konfederacija.....	28
5.2. Njemačka pod Metternichom.....	29
5.3. Razvoj njemačkog nacionalizma	32
5.4. Zollverein.....	35
5.5. Studentski radikalizam.....	40
5.6. Revolucionarni pokreti.....	42
6. ZAKLJUČAK.....	51

7.	BIBLIOGRAFIJA.....	53
7.1.	Popis literature	53
7.2.	Mrežni izvor.....	53
7.3.	Popis slika.....	53

1. Sažetak

S fokusom na ključne godine oko 1815., ovaj završni rad ispituje povijesne događaje i razvoj na njemačkim teritorijima tijekom i nakon Napoleonove ere. Analizirani su duboki i trajni učinci Napoleona Bonaparte na njemačke teritorije, uključujući promjene u vladinim, upravnim i društvenim strukturama. Stoljetnom političkom sustavu na njemačkom području došao je kraj raspadom Svetog Rimskog Carstva 1806. godine, potaknut Napoleonovim pritiskom. Konfederacija Rajne, Napoleonova marionetska država koja je ujedinila nekoliko njemačkih država pod francuskom vlašću, sljedeći je primjer, osnovana 1806. godine, kako bi zamijenila Sveto Rimsko Carstvo. Rasprava se usredotočuje na procese sekularizacije i medijalizacije, koji su rezultirali temeljnom rekonfiguracijom njemačkog političkog pejzaža kroz sekularizaciju crkvenih zemalja i integraciju manjih suverenih entiteta u veće. Provedena je detaljna analiza promjena granica do kojih su Napoleonova osvajanja i teritorijalno preustroj doveli unutar njemačkih zemalja. Ispituje se utjecaj Napoleonove ekonomske kampanje protiv Ujedinjenog Kraljevstva, poznate kao Kontinentalna blokada, na njemačke države, zajedno s njezinim značajnim gospodarskim posljedicama za bivše njemačke kolonije. Ispituje se uvođenje francuskog administrativnog sustava i zakonodavstva, što je rezultiralo modernizacijskim poboljšanjima, ali i protivljenjem njemačkog stanovništva. Napoleonova vladavina završila je na kraju, naglašavajući kako su Napoleonovi ratovi i njihov konačni poraz 1815. postavili temelje za novi politički sustav u Njemačkoj. Bečki kongres (1814.–1815.), koji je bio ključan u stvaranju okvira za novi europski poredak nakon Napoleonova pada, predmet je drugog poglavlja. Raspravlja se o glavnim sudionicima i njihovim ciljevima, kao i o temeljnim značajkama Bečkog kongresa. Raspravlja se o tri glavne ideje koje su oblikovale odluke donesene tijekom kongresa: obnova, legitimitet i ravnoteža moći. Provedena je temeljita analiza zemljopisnog restrukturiranja Njemačke nakon Kongresa, koje je uključivalo preraspodjelu nekih područja i iscertavanje novih granica. Treće poglavlje ispituje političke, ekonomske i društvene transformacije koje su se dogodile tijekom ere obnove Njemačke nakon Bečkog kongresa. Cilj održavanja domaćeg mira i ravnoteže snaga doveo je do formiranja Njemačke konfederacije 1815. kao labave unije njemačkih država. Ispituje se utjecaj austrijskog državnika Klemensa von Metternicha na njemačku politiku, s posebnim osvrtom na njegov konzervativni stil vladanja i represiju nad liberalnim skupinama. Razmatran je uspon njemačkog nacionalizma, koji se održao unatoč konzervativnoj restauraciji,

te načini na koje su ambicije za ujedinjenjem poticale intelektualne i kulturne organizacije. Razmatramo osnivanje Zollvereina, carinske unije koja je promicala gospodarsku suradnju i postavila pozornicu za konačno političko ujedinjenje Njemačke. Analiziraju se doprinosi studentskog radikalizma i osnivanja studentskih organizacija koje su podržavale političke reforme i liberalne ideologije. Naglašeno je kako je festival u Hambachu 1832. bio jedan od najranijih političkih demonstracija velikih razmjera u Njemačkoj, kojim su se izražavali pozivi na neovisnost i ujedinjenje zemlje. Ispitivanje revolucionarnih pokreta koji su potresli njemački teritorij 1830-ih i 1840-ih, postavljajući temelj za kasnija događanja koja će donijeti njemačko jedinstvo, zaključuje ovaj završni rad.

Ključne riječi: Napoleonova hegemonija, Bečki kongres, teritorijalne promjene, Metternich, nacionalizam, liberalizam, konzervativizam, revolucionarni pokreti

Summary

With a focus on the crucial years surrounding 1815, this final thesis examines historical occurrences and developments in German territories both during and after the Napoleonic era. Analyzed are the profound and enduring effects of Napoleon Bonaparte on the German territories, encompassing modifications to the governmental, administrative, and societal structures. The century-old political system in the German territories came to an end with the collapse of the Holy Roman Empire in 1806, which was prompted by Napoleonic pressure. The Confederation of the Rhine, Napoleon's puppet state that unified several German states under French rule, is the next example of it, having been established in 1806, to replace the Holy Roman Empire. The discussion centers on the processes of secularization and mediatization, which resulted in the fundamental reconfiguration of Germany's political landscape through the secularization of church countries and the integration of smaller sovereign entities into larger ones. A detailed analysis is conducted of the boundary alterations that Napoleon's conquests and territorial restructuring brought about inside the German countries. The impact of Napoleon's economic campaign against the United Kingdom, known as the Continental Blockade, on the German states is examined, along with its noteworthy economic ramifications for the former German colonies. The introduction of French administrative systems and legislation, which resulted in modernization improvements but also

opposition from the German populace, is examined. Napoleon's reign came to an end at the end, underscoring how the Napoleonic wars and their eventual defeat in 1815 laid the foundation for a new political system in Germany. The Congress of Vienna (1814–1815), which was essential in creating the framework for the new European order following Napoleon's downfall, is the subject of the second chapter. The primary participants and their objectives, as well as the fundamental features of the Congress of Vienna, are discussed. There is discussion of the three main ideas that shaped the decisions made during the congress: restoration, legitimacy, and balance of power. A thorough analysis is conducted of Germany's post-Congress geographical restructuring, which included the redistribution of some areas and the drawing of new borders. The third chapter examines the political, economic, and social transformations that occurred during Germany's restoration era following the Congress of Vienna. The goal of maintaining domestic peace and the balance of power led to the formation of the German Confederation in 1815 as a loose union of German states. The Austrian statesman Klemens von Metternich's impact on German politics is examined, with particular attention paid to his conservative style of government and repression of liberal groups. Examined are the rise of German nationalism, which persisted in spite of the conservative restoration, and the ways in which ambitions for unification were stoked by intellectual and cultural organizations. We are considering the founding of the Zollverein, a customs union that promoted economic cooperation and set the stage for Germany's eventual political unification. Analyzed are the contributions made by student radicalism and the founding of student organizations that supported political reform and liberal ideologies. It is highlighted how the 1832 Hambach Festival was one of the earliest large-scale political demonstrations in Germany, expressing calls for independence and unification of the country. An examination of the revolutionary movements that rocked German territory in the 1830s and 1840s, laying the foundation for subsequent occurrences that would bring about German unity, summarizes this final paper.

Key words: Napoleonic hegemony, Congress of Vienna, territorial changes, Metternich, nationalism, liberalism, conservatism, revolutionary movements

2. Uvod

Njemačka je bila na prekretnici u svojoj povijesti 1815. godine, s drastičnim pomacima i nemirima koji su utjecali na budućnost zemlje. Napoleon Bonaparte dominirao je erom koja je prethodila navedenoj godini. Njegovi vojni pohodi i političke promjene imale su značajan utjecaj na njemačko područje. Međutim, kakve je specifične učinke Napoleonova vladavina imala na Njemačku? Koje su političke promjene proizašle iz pada Svetog Rimskog Carstva u Europi? Kakve je implikacije formiranje Konfederacije Rajne imalo za njemačke države?

Drevni feudalni sustav doživio je veliku promjenu kao rezultat sekularizacije i medijatzacije do kojih je došlo na njemačkim teritorijima tijekom Napoleonovih osvajanja. Kakav su utjecaj te izmjene imale na društvenu i gospodarsku strukturu Njemačke? Pomicanje granica i provođenje kontinentalne blokade imali su dalekosežne učinke. Koje su nove političke granice te granice donijele Njemačkoj i kakav je utjecaj imala kontinentalna blokada na njezino gospodarstvo? Brojne njemačke države prihvatile su francusku upravnu praksu i zakonodavstvo. Jesu li te promjene rezultirale modernizacijom ili se lokalno stanovništvo pobunilo protiv njih? Na kraju, kakve su bile implikacije Napoleonovog gubitka hegemonije za njemačke zemlje?

Bečki kongres 1814. – 1815. odigrao je značajnu ulogu u uspostavljanju postnapoleonskog poretka u Europi nakon Napoleonova pada. Što je najviše obilježilo Bečki kongres i koje su vrijednosti oblikovale njegove odluke? Na koje su načine granice i suverenitet njemačkih država redefinirani teritorijalnim izmjenama o kojima je odlučeno na kongresu?

Njemačka je za vrijeme restauracije doživjela novu političku dinamiku. Stabilnost se nastojala održati kada je Njemački savez osnovan 1815., ali kako je ta labava zajednica njemačkih država funkcionirala? Na koje je načine moćni austrijski državnik Klemens von Metternich utjecao na njemačku politiku u to doba? Unatoč pokušajima konzervativaca da ponovno uspostave status quo, njemački nacionalizam je morao rasti. Koji su čimbenici potaknuli nastanak nacionalne svijesti u Njemačkoj? Važni stavke u tom procesu uključivali su pokret Hambach, studentski radikalizam, Zollverein i revolucionarne pokrete. Kakav su utjecaj ti pokreti i događaji imali na kasnije političke i ekonomske integracije koje su rezultirale ujedinjenjem Njemačke?

3. Napoleonov utjecaj na njemačke zemlje

3.1. Raspad Svetog Rimskog Carstva

Slika 1. Zastava Svetog Rimskog Carstva

Krajem 1798. stvorena je nova koalicija koja se borila protiv Francuske (Rat druge koalicije, 1798.–1802.). Pruska tada ostaje neutralna. Fridrik Vilim III.(1797.-1840.) bio je skroman i kreposan monarh koji nije bio toliko poznat po svojoj političkoj oštroomnosti koliko po svom osobnom moralu. Berlinska vlada se kolebala, eksperimentirajući s malim administrativnim i gospodarskim promjenama bez velikog udara na državni aparat. Dok su vojni zapovjednici drijemali nad postignućima Fridrika Velikog, deset godina neutralnosti je protraćeno. Nasuprot tome, Austrija je preuzela istaknutu ulogu i u ratu druge koalicije i u ratu prve koalicije, koji su oba završila tragično. Car Franjo II (1792.-1806.) bio je prisiljen potpisati Ugovor iz Lunévillea (9. veljače 1801.), koji je formalno priznao ustupanje Porajnja, kao rezultat francuskih pobjeda kod Marenga (14. lipnja 1800.) i Hohenlindena (3. prosinca 1800.). Nadalje, kao rezultat uvjeta mira, carevi vladari koji su izgubili svoju imovinu na lijevoj obali trebali su dobiti naknadu u drugim dijelovima Carstva. *Reichsdeputation* ili sa njemačkog preveden kao deputacija ili izaslanstvo Carstva je dobilo zadatak njihovog sabora da izradi novu kartu Njemačke kako bi proveo ovu teritorijalnu preraspodjelu. Međutim, Francuska je imala najveći utjecaj na njezine odluke. Napoleon Bonaparte (1804.-1815.) je bio odlučan iskoristiti rješavanje teritorijalnih sporova kako bi drastično promijenio sastav Svetog Rimskog Carstva. Kao rezultat toga, stari poredak u Njemačkoj završio je konačnim rješenjem deputacije Carstva ili na njemačkom često nazivan *Reichsdeputationshauptschluss* u veljači 1803. Francuski diplomati eliminirali su najslabiju i najmanje održivu političku komponentu Njemačke u svom pokušaju da stvore mrežu

satelitskih nacija istočno od Rajne. Kao rezultat toga, oni su također unaprijedili proces nacionalnog ujedinjenja, jer se partikularizam uvelike oslanjao na raspršivanje građanske vlasti u cijelom Carstvu. Podrazumijeva se da Napoleon nije nastojao promicati sklad među svojim susjedima. Međutim, Napoleon je nenamjerno utro pozornicu za njemački proces centralizacije koji je poslužio da osujeti njegove vlastite ambicije za daljnju francusku ekspanziju.¹

Crkvene regije, carski vitezovi i slobodni gradovi bili su glavne žrtve u originalu nazvan kao *The Final Recess*. Deseci su pali. Uništila ih je pohlepa njihovih njemačkih susjeda i ambicija francuskih osvajača, jer su bili preslabi da bi bili bilo kakvi korisni saveznici Napoleona. Iako su se još uvijek mogli ponositi svojom prošlošću kao neovisni članovi Svetog Rimskog Carstva, njihova stalna prisutnost postala je prepreka učinkovitom upravljanju Njemačkom. Veće države podružnice bile su primarni nasljednici njihove imovine. Bez sumnje, Napoleon nije uspio spriječiti Austriju i Prusku da steknu nešto u ukupnoj teritorijalnoj utrci koju su omogućile. Međutim, nastojao je ojačati one njemačke vladare, od kojih se većina nalazila na jugu, koji su bili dovoljno moćni da budu korisni vazali, ali ne dovoljno moćni da predstavljaju prijetnju. Württemberg, Baden, Hessen-Darmstadt, Nassau i Bavarska izašli su kao pobjednici u borbi za bogatstvo koja je poslužila kao primarni fokus pregovora. Napoleon je usvojio diplomatski pristup koji je bio ukorijenjen u tradicionalnom francuskom diplomatskom nasljeđu Richelieua i Mazarina. Kako bi se povećao utjecaj Pariza na poslove njemačkih kraljevstava, knezovi su se suprotstavili Caru. Međutim, njemački knezovi nisu se uvrijedili što su iskorišteni kao dijelovi u političkoj igri strane sile. Kakve god kritike upućivali na nagodbu iz 1803. bile su motivirane oportunizmom i svrsishodnošću. Najoštrija kritika starog poretka bila je da, s njegovim kolapsom odmah iza ugla, nitko od vladajuće klase nije uložio nikakav napor da se zauzme za njega u ime njemačke dobrobiti u cjelini.²

Propast Svetog Rimskog Carstva završila je s *The Final Recess*. Tri godine kasnije, bilo je gotovo. U pokušaju da smanji francusku dominaciju, Austrija se pridružila trećoj koaliciji velikih sila 1805. godine, što je izazvalo rat treće koalicije (1805.–07.). U usporedbi s prvim i drugim koalicijskim ratom, ishod ovog bio je još katastrofalniji. Napoleon je prvi put zauzeo Beč, ponosnu prijestolnicu svog neprijatelja, 17. listopada 1805., prisiljavajući glavnu habsburšku vojsku u

¹ <https://www.britannica.com/place/Germany/History#ref58082>

² Isto

Njemačkoj na predaju. Dana 2. prosinca 1805. uvjerljivo je porazio kombiniranu rusku i austrijsku vojsku kod Austerlitz u Moravskoj, koja je sada u Češkoj. Franjo II. bio je prisiljen potpisati ponižavajući Ugovor iz Pressburga (26. prosinca) prije isteka godine, čime je okončan hegemonijski utjecaj dinastije na njemačke poslove. Bio je prisiljen ustupiti svoje posjede u zapadnoj Njemačkoj državama Württembergu, Badenu i Bavarskoj, kao i pokrajini Tirol. Napoleon je postigao izvanredan uspjeh u svojoj politici suprotstavljanja kneževskih interesa imperijalnim težnjama. Vođe južnih sekundarnih država podržavali su ga tijekom cijelog sukoba s Austrijom i imali su značajne koristi od mira koji je uslijedio. Osim što su sudjelovali u bogatstvu koje je oduzeto Habsburgovcima, bilo im je dopušteno preuzeti i preostale slobodne gradove, male kneževine i crkvene zemlje. Vladari Badena i Hesse-Darmstadta zadovoljili su se nižom titulom velikog vojvode, ali vladari Bavarske i Württemberga konačno su zatražili pravo na potpuni suverenitet i postali kraljevi. Sada kada su posljednji ostaci carskog ustava bili izbrisani, Njemačka je bila spremna za novu vrstu političke strukture koja je odražavala dinamiku moći uspostavljenu vojnom silom.³

Ohrabreni i potaknuti Parizom, šesnaest sekundarnih naroda objavilo je u ljeto 1806. da će formirati zasebnu organizaciju koju će nazvati Rajnska konfederacija. Kao "princ primas", nadbiskup Karl Theodor von Dalberg trebao je voditi novu uniju, a u budućnosti će članovi raspravljati o stvaranju kolegija kraljeva i kolegija prinčeva koji bi služili kao zajednička zakonodavna tijela. Spomenut je i "temeljni statut" koji bi funkcionirao kao novi njemački ustav. Međutim, ovi hrabri planovi uvijek su bili samo paravan za strašnu stvarnost strane dominacije u Njemačkoj. Napoleon je nazvan "zaštitnikom" Konfederacije Rajne, a kao rezultat stalnog saveza, prvi je morao držati pri ruci značajne oružane snage u svrhu obrane drugog. Čijim bi interesima ti ratnici služili teško da bi se moglo raspravljati. Od ostalih njemačkih vladara očekivalo se da Parizu osiguraju značajnu plaću za svoju novostečenu fiktivnu autonomiju. Tjedan dana nakon što su konfederirane države proglasile neovisnost od Carstva 1. kolovoza 1806., Franjo II izjavio je da će carska kruna biti uklonjena. Tako je, nakon tisućljeća postojanja, Sveto Rimsko Carstvo formalno završilo.⁴

³ Isto

⁴ Isto

3.2. Osnivanje Rajnske konfederacije

Slika 2. Zastava Rajnske konfederacije

Slika 3. Komemorativna medalja

Kada su 1805. godine Austrija i Rusija poduzele posljednji pokušaj da obuzdaju ili povuku Bonaparteovo Carstvo, koje se još uvijek širilo i nabujalo, i koje je u jednakoj mjeri bilo potaknuto unutarnjim proturječjima, arogancijom i strahom, lakim prilikama i ozbiljnim opasnostima, Carstvo više nije postojalo. Vojske novih srednjih država borile su se na francuskoj strani. Njihovi su se regenti proglasili slobodnima od Carske unije i pripisivali sebi titulu kraljeva ili velikih vojvoda. Čim su proglasili svoju neovisnost, morali su pomoći u proglašenju nečeg drugog: osnivanja "Rajnske konfederacije", vječnog saveza njemačkih država pod protektoratom Napoleona. Njihove su vojske postale, praktički, jedinice unutar velike francuske vojske; Njihova je diplomacija bila ograničena na natjecanje za diktatorovu naklonost i njezino učvršćivanje kroz obiteljske odnose, kako bi poznjeli još više zemlje, još više iluzornih dobitaka, u slučaju novih mirovnih ugovora. Rajnska konfederacija trebala je biti staro Carstvo bez njemačkih velikih sila. Napoleon, uvijek želeći okružiti svoju neiskorijenjenu, pustolovnu moć magijom starosti, nije propustio ukazati na taj kontinuitet svim vrstama institucija i ceremonija. Posljednji "rimski Car", Franjo II., proglasio je Carsku uniju raspuštenom, oslobodio sve bivše posjede njihovih dužnosti i povukao se u titulu "Cara Austrije", koja je već bila uspostavljena 1804. godine. U svojim "Analima", kratkom tijeku života raspoređenom po godinama, Golo Mann je ovdje citirao Goethea sljedećim riječima: "U međuvremenu je Njemačka konfederacija Rajne bila zatvorena i njezine posljedice mogle su se lako previdjeti; a na povratku smo u novinama pronašli vijest da je njemački *Reich* raspušten." Još je hladniji duh neposrednih zapisa u njegovom dnevniku, 6. i 7. kolovoza 1806., kako ga sam autor ovdje spominje: "Navečer u 7 sati u dvoru. Vijesti o Deklaraciji Rajnske

konfederacije i Protektorata. Razmišljanja i rasprave. Dobra večera... Nesloga sluge i kočijaša na loži, koja nas je učinila strastvenijima od podjele Rimskog Carstva." Golo Mann smatra da je to je bio način navedenog pjesnika. Jedva da je vjerovao u veliku politiku, samo u male, upravljive životne krugove; smatrao je da je spaljivanje farme stvarnija stvar od kolapsa "Carstva". Ali smatra da je vjerojatno i povijesna situacija pridonijela Goetheovoj ravnodušnosti.⁵

3.3. Sekularizacija i medijalizacija

Godine 1801. Austrija, a s njom i Carstvo, konačno su priznali Francusku Republiku i sva njezina osvajanja u Rajni i Nizozemskoj. Mann smatra da je tada je bilo potrebno nadoknaditi one njemačke knezove i posjede koji su izgubili svoje posjede zapadno od Rajne u korist Francuske drugdje. To je postala prilika za veliku konsolidaciju zemljišta ili carsku reformu. Crkvene države, biračko tijelo, kneževske biskupije, carske opatije i samostani, koji se nazivao sekularizacijom, ili kako ga autor naziva na njemački „*Verweltlichung*“ - nestali su; carski gradovi su nestali, a ubrzo - nakon novog rata i novog poraza Austrije, 1806. - također Mliječni put carskih kneževina, županija, viteških činova. To se zvalo "posredovanje", ili čineći ga neizravnim, jer su te formacije, koje su bile izravno pod Carstvom, sada pripojene većim posjedima ili državama Carstva. No, budući da je samo Carstvo prestalo postojati 1806. godine, pojam je brzo izgubio značenje. "Medijalizirani" su smjeli boraviti u svojim dvorcima kao privilegirani podanici-Mann kaže kako mnogi od njihovih potomaka i danas tamo žive. "Sekularizirani" su morali napustiti svoje samostane, koji su tada bili napušteni, oronuli ili preuzeti u privatno vlasništvo. Crkve su bile zatvorene, opljačkane, umjetnički predmeti rasipani ili prikupljeni u državnim muzejima. To je bio duh vremena, kojeg Golo Mann opisuje kao nereligiozan i anticrkveni; i melankolija često broj redovnika koji su nažalost izašli iz svojih starih zidina. Ali baš kao što pad počinje na vrhuncu, tako i uspon vjerojatno počinje na najnižoj točki. Gubitak početkom stoljeća, koji ju je pretvorio iz bogatog, ali često sekulariziranog instituta u siromašni, dugoročno je učinio mnogo dobrog Katoličkoj crkvi.⁶

⁵ Mann, Golo., "*Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts.*", Fischer-Taschenbuch-Verl. 2009., str. 52.-53.

⁶ Isto, str. 49.

James Sheehan spominje kako je svećenstvo na kraju reorganizirano u skladu s francuskim građanskim zakonom, crkveno zemljište je sekularizirano i prodano, cestarine i pristojbe duž rijeke su ukinute, carinske granice su precrtane, a vlastelinske obveze su ukinute. Desetine i posebne povlastice također su ukinute. Cehovi su raspušteni i uvedena je sloboda okupacije. Rajnske regije reorganizirane su u četiri departmana: Donnersberg, Saar, Rajna-Mosel i Roer, nakon što je 1804. godine proveden Napoleonov zakonik. Unatoč tim promjenama i dalje su postojale linije kontinuiteta. Iako je plemstvo izgubilo društveni položaj i zakonska prava, mnogi od njih uspjeli su zadržati svoju imovinu, a neki su čak i ojačali svoj financijski položaj kupnjom crkvenih posjeda. Neočekivano, znatan dio administracije također je preživio.⁷

Sheehan napominje kako sekularizacija nažalost nije donijela značajne koristi ni Bavarskoj ni drugim državama; umjesto toga, uzrokovala je pad cijena, prekomjernu ponudu zemljišta na tržištu i iscrpljivanje raspoloživog kapitala. S vremenom je najznačajnija akvizicija možda bila šumsko zemljište koje su države rijetko pokušavale prodati; čak i sada, gotovo jedna trećina bavarskih državnih šuma izvorno su bila crkvena zemljišta kupljena tijekom Napoleonove ere. Države su krenule ne samo u uspostavljanje kontrole nad crkvom, već i protiv institucija općinske samouprave.⁸

3.4. Promjene granica

Izaslanstvo Carskog sabora donijelo je rezoluciju koja je u biti pojednostavila njemačku kartu. Broj novih kupnji općenito je premašio broj gubitaka. Pod vodstvom i u skladu s planom i modelom koji su uspostavile dvije velike kontinentalne sile, Francuska i Rusija, provedena je ova geografska reforma. Thomas Nipperdey smatra kako su značajan utjecaj imale brojne osobne veze i značajna količina korupcije. Politički, interesi i moćan položaj Francuske bili su ključni za ovu promjenu odozgo. Sada su postojale dvije neposredne posljedne činjenice da je Francuska kontrolirala njemačke poslove poput marionete. Prvo, to je dovelo do pada antičkog Carstva, čija je moć i pravni sustav dolazio od carske crkve i plemstva izvan većih područja. Drugo, masovna teritorijalna ekspanzija proizvela je ili učvrstila ujedinjene države srednje veličine (Mittelstaaten)

⁷ Sheehan, James J., „*German History 1770–1866. Oxford History of Modern Europe.*”, Oxford: Oxford University Press, 1989., str. 257.

⁸ Isto, str. 269.-270.

na jugu i jugozapadu koje su se mogle uzdržavati. Kneževine Nassau, Baden, Württemberg, Bavarska i Hessen-Darmstadt izašle su kao pobjednici iz ovog restrukturiranja. S gotovo čistim pragmatičnim pristupom, glavni ministri i knezovi ovih kraljevstava zgrabili su priliku za rast, ne dopuštajući da ih bilo kakve nacionalističke, domoljubne ili legitimističke rezerve zaustave. Srednje velike nacije, sada stisnute između Pruske i Austrije, dviju glavnih njemačkih sila, postale su žestoki protivnici prethodnog carskog sustava. Nijedan „*Kaiser*“ ili Carstvo neće im stajati na putu – to je bilo njihovo prvo iskustvo istinske suverenosti. Tijekom evolucije njemačke države, pojedine države koje su tražile potpuni suverenitet u ranom novom vijeku konačno su postigle svoj cilj. Ali sam po sebi, ovaj novi suverenitet bio je neodrživ. Njegov politički legitimitet i autoritet došli su iz Francuske, a Napoleonova Francuska imala je poticaj za održavanje tog odnosa, što je spriječilo Njemačku da se organizira na bilo koji drugi način, bilo da je to bilo kroz stariji ili moderniji sustav. U tom smislu, nacije srednje veličine uglavnom su bile rezultat Napoleonove politike, koju je provodio u pokušaju da stvori svoju hegemoniju, a ne nusprodukt njemačke povijesti. Nipperdey je stava da je pragmatizam prinčeva i ministara bio neumoljivo povezan s potrebom da se usklade s francuskom politikom.⁹

3.5. Kontinentalna blokada

Francuski pritisak nad ekonomijom stegnuo se nakon 1806, kako navodi autor David Blackbourn. Napoleon je nastojao ići dalje od protekcionističkih mjera protiv britanskih proizvođača do sustava kontrole koji bi prisilio Britaniju na predaju presijecanjem njezine kucavice trgovine s kontinentalnom Europom. Berlinskim dekretom te godine uspostavljena je kontinentalna blokada, a Njemačka je bila njezina središnja točka. Nova politika imala je najmanje negativan utjecaj na pripojene rajnske četvrti. To nisu bili strani teritoriji koji su bili prisiljeni pokoriti se, već su bili dio Francuske. U drugim mjestima u Konfederaciji rajnskih država, Berlinski dekret primjenjivao se samo na teritorije pod francuskom upravom ili vojnom okupacijom, a blokada je još uvijek bila na snazi, iako s različitim stupnjevima ozbiljnosti. Iz političkih i geografskih razloga, Saska je vjerojatno bila najmanje pogođena, dok je Bavarska ostavila stražnja vrata kroz koja se roba mogla prevoziti iz Trsta ili Italije preko južne Njemačke. Desna obala Rajne i sjeverna obala dvije su vidljivo osjetljivije regije u kojima se politika strogo

⁹ Nipperdey, Thomas, „*Germany from Napoleon to Bismarck: 1800-1866. Vol. 333.*“, Princeton University Press, 2014., str. 1.-2.

provodila, čak i brutalno. Međutim, u situacijama kada je službena linija bila kruta, ljepljive ruke francuskih dužnosnika koji su spremni prihvatiti mito mogu pružiti određeno olakšanje.¹⁰

Njemačko gospodarstvo ozbiljno je poremećeno Napoleonovom kontinentalnom blokadom koja je pokušala isključiti britansku robu. Martin Kitchen nam daje svoju tezu kako su njemački krijumčari bili su toliko uspješni da su se Francuzi osjećali dužnima zauzeti Nizozemsku i njemačku obalu sve do Lübecka 1810. godine, ali britanska roba je ipak pronašla put do njih, a Francuzi su poduzeli drakonske mjere protiv onih koji su pronađeni u posjedu takve krijumčarene robe. To je samo potaknulo otpor francuskim okupatorima i ojačalo nacionalnu samosvijest koju je dodatno pogoršao "kontinentalni sustav", koji je njemačku ekonomiju podredio francuskim potrebama. Tradicionalni izvoz drva, vune, žita i lana u Englesku sada je bio gotovo nemoguć, ali neki su proizvođači iskoristili priliku koju im je pružilo isključenje britanske konkurencije i napredovali, samo da bi bili uništeni nakon 1815. kada je britanska roba ponovno preplavila njemačko tržište. Svi Nijemci bili su pogođeni naglim rastom cijena, visokim porezima i čestim kontrolama francuskih vlasti.¹¹

Autor Mack Walker kao jednu od ranije navedenih stavki spominje industrije koje su bile pogođene ratovima i kontinentalnim sustavom, a bile su luksuzni proizvodi, izvozna roba i tekstil; to su također bile iste industrije koje su prethodno privlačile pozornost vlade i pomoći, a imale su slabu vezu s lokalnom ekonomijom. Bilo je onoliko industrijskih neuspjeha koliko je bilo industrijskih temelja u to vrijeme, što se vidilo po pokazateljima industrijske aktivnosti koji rastu i padaju u skladu s prolaznim okolnostima. U svakom slučaju, očito je da industrijalizacija devetnaestog stoljeća nije započela s državno licenciranim i reguliranim poduzećima Napoleonove ere. Međutim, napadi država na cehove i društveno prihvatljive metode lokalne ekonomske kontrole bili su djelomično motivirani njihovom željom da podrže ovaj oblik proizvodnje. To je uzrokovalo znatan broj specifičnih trgovačkih dozvola koje su davali privatnim građanima, kako izvan tako i protiv cehovske strukture. Teški fiskalni pritiski njemačkih država tijekom Napoleonove ere ojačali su vezu između državnih službenika i industrija koje su, za razliku od zanata u rodnom gradu, izgledale sposobne za brzu ekspanziju (bržu od stanovništva ili društvenih institucija) i visoke profite. Nastojali su uvesti tu vrstu proizvodnje u gradove, ali da bi to učinili,

¹⁰ Blackbourn, David., „*The Long Nineteenth Century: A History of Germany, 1780–1918.*“, New York: Oxford University Press, 1998., str. 67.

¹¹ Kitchen, Martin., „*A History of Modern Germany, 1800–2000*“, 2006., str. 11.

morali su potkopati, ili zaobići na drugi način obranu koju su postavili i veliki i mali gradovi kako bi spriječili potencijalne nemire.¹²

3.6. Uvođenje francuskih zakona i uprave

Nove ekonomske i političke ideje koje je donijela francuska prevlast osjetile su se u svakoj njemačkoj državi, ali nigdje taj učinak nije bio značajniji nego u Pruskoj. Budući da je monarhija Hohenzollerna tvrdoglavo odbijala izmijeniti svoju organizacijsku strukturu suočena s promjenjivim političkim i društvenim situacijama tijekom godina svoje slave, tek je do trenutka najvećeg poniženja učinjen bilo kakav pokušaj da se to učini. Vođe Berlina pokrenuli su revoluciju odozgo između 1806. i 1813. kako bi zamijenili nefleksibilnu tiraniju narodnom monarhijom podržanom odanošću. Nakon tragedija u Jeni i Tilsitu, nastala je skupina talentiranih reformatora koji su nastojali revitalizirati svoju naciju. Zajedno s vojnim zapovjednicima Gerhardom von Scharnhorstom i Augustom *Grafom (grofom)* Neidhardtom von Gneisenauom, državni službenici Karl Freiherr vom Stein i Karl August *Fürst (princ)* von Hardenberg bili su glavne ličnosti u ovom nastojanju za urbanu obnovu. Jedno od njihovih najvećih postignuća bio je kraj kmetstva, politika koja je imala za cilj pretvoriti ljude u građane od teretnih životinja. Seljak je reformama dobio osobnu slobodu, ali nije dobio ekonomsku neovisnost. Aristokracija je i dalje držala većinu zemlje, a kao rezultat toga zadržala je svoju društvenu i političku dominaciju na selu. Zakon o osnivanju lokalne samouprave bio je uspješniji. Nakon toga, imućni građani samih gradova, a ne središnja birokracija, trebali su imenovati službenike koji će nadgledati administraciju gradova kraljevstva. Predviđeno je da će neovisnost gradova potaknuti razvoj angažirane i politički osviještene srednje klase. No, reforme koje su provedene u oružanim snagama pokazale su se najuspješnijima. Vrhovno zapovjedništvo u potpunosti je reorganiziralo vojnu strukturu nakon umirovljenja ili otpuštanja zapovjednika koji su se pokazali neučinkovitima tijekom rata. Metode novačenja su usavršene, taktička obuka je modernizirana, napredovanje je trebalo biti odobreno na temelju zasluga, a ne aristokratskih veza, a disciplina je postala milosrdnija. Iznad svega, vođe vojske nastojali su zamijeniti slijepu poslušnost vojnika novim stavom temeljenim na dubokom uvjerenju.

¹² Walker, Mack., „*German home towns: community, state, and general estate, 1648–1871.*“, Cornell University Press, 2014., str. 209.

Nakon poraza, Pruska se transformirala iz garnizonske države u središte intelektualne i političke aktivnosti.¹³

Kako je francuska dominacija sve više opterećivala Njemačku, domoljubni osjećaji širili su se diljem zemlje. Napoleonova oštra taktika državnštva potaknula je osobni animozitet, koji je dodatno pogoršan financijskim žrtvama koje je zahtijevao. U tren oka, mreža tajnih skupina posvećenih protjerivanju stranih osvajača pojavila se diljem njemačkih država. Međutim, bilo bi pogrešno vjerovati da su svi Nijemci francusku vlast vidjeli kao apsolutno zlo. U stvarnosti, imali su prilično različita mišljenja jedni od drugih. Na Napoleona su vođe sekundarnih država i birokracija i vojska koji su ih podržavali smatrali sredstvom za postizanje njihove novostečene važnosti.¹⁴

Brojni reformatori na jugu, uključujući bavarskog državnika grofa von Montgelasa i Maksimilijana Josipa, vjerovali su da je modernizaciju njemačke vlasti mogao olakšati samo francuski utjecaj. Nadalje, nekoliko književnika (autora, novinara i profesora) ustrajalo je u tvrdnji da je politička podjela Njemačke odraz njezine temeljne prirode i prirodan ishod njezina povijesnog iskustva. Nije bilo konsenzusa o budućem političkom sastavu zemlje, čak ni među onima koji su se protivili francuskoj dominaciji. Mnogi od njih zamišljali su liberalnu, ujedinjenu domovinu koja će postati istaknuta među europskim velikim silama. Neki drugi željeli su labavu konfederaciju vlada, po uzoru na Rajnsku konfederaciju, kako bi zaštitili interese manjih država iz Austrije i Pruske. Drugi su se još uvijek nadali potpunom povratku na prethodni sustav u kojem su odrasli i čeznuli biti. A tu su bile i velike mase potlačenih, nepismenih, neukih ljudi koji su činili njemačke države. Njihova glavna briga bila je održavanje načina života i podizanje životnog standarda, a uglavnom su ostali ravnodušni prema strujama političkog razmišljanja. Dok su se u Njemačkoj počeli pojavljivati novi građanski i društveni standardi, politička mišljenja su se mijenjala postupno i sporadično.¹⁵

Tijekom prvog stvarnog pokušaja oslobađanja njemačkih naroda od tereta strane dominacije, načela jedinstva i neovisnosti počela su se polako širiti. Godine 1809. austrijska vlada došla je do zaključka da su Napoleonovi nedavni neuspjesi u Španjolskoj nagovijestili širu pobunu protiv

¹³ <https://www.britannica.com/place/Germany/History#ref58082>

¹⁴ Isto

¹⁵ Isto

francuske dominacije na cijelom kontinentu. Ishod je bio katastrofalan pokušaj pokretanja rata za oslobođenje, u kojem su se habsburške vojske četiri puta suočile s Napoleonom prije nego što su svaki put teško izgubile. Bečki apeli njemačkom narodu naišli su na slab odaziv, s izuzetkom Tirola i malog broja sjevernih nacionalističkih vrućih ostruga. Dok su se njihovi građani ustručavali pobuniti protiv francuskog ugnjetavanja bez kneževske potpore, prinčevi su odbili izazvati francuski gnjev osim ako nisu mogli biti sigurni u konačni uspjeh. Kao rezultat toga, regularne snage, a ne gerilske skupine, igrale su glavnu ulogu u ratu diljem srednje Europe, za razliku od sukoba na Pirenejskom poluotoku. Austrijska vojska doživjela je značajne pobjede pod vodstvom nadvojvode Karla kod Asperna i Esslinga (21. – 22. svibnja 1809.), što je znak da Francuzi gube svoju stratešku dominaciju. Međutim, Napoleon je uspio izvesti posljednje od svojih vojnih čuda kod Wagrama (5. – 6. srpnja). Beč je bio prisiljen ponovno podnijeti zahtjev za mir nakon što je Ugovor iz Schönbrunn (14. listopada) dao Zapadnu Galiciju velikom vojvodstvu Varšavi, Salzburg Bavorskoj, a jadransku obalu Francuskoj. Car, koji je promijenio svoju titulu iz Franjo II. od Svetog Rimskog Carstva u Franju I. od Austrijskog Carstva, na kraju je bio uvjeren da će otpor biti uzaludan. Kao rezultat toga, odlučio je surađivati s Francuskom, o čemu svjedoči brak njegove kćeri Marie-Louise s Napoleonom. Njemačka je ostala zarobljena u kandžama strane vladavine.¹⁶

3.7. Kraj Napoleonove hegemonije

Slika 4. Napoleon Bonaparte

¹⁶ Isto

Carstvo koje je Napoleon izgradio za sebe, sa svojim anektiranim provincijama, podružnicama i vicekraljevstvom, svojim satelitima i prisilnim saveznicima, bilo je epizoda koja nikada nije mogla potrajati. Od njih je anglo-francuski dvoboj bio daleko najvažniji. Budući da Engleska nije željela priznati granice za koje su se već borile prije revolucionarne Francuske, aneksije Belgije, podjarmljivanja Nizozemske, dvoboj se nastavio. Kako je uvijek iznova pronalazio saveznike na kontinentu, Napoleon je bio prisiljen hrvati se s njima, a zatim im nametnuti uvjete koji bi im onemogućili da počnu iznova; drugim riječima, upravo one uvjete s kojima se nisu mogli pomiriti. Uzalud je tražio mir i prijateljstvo s njima.¹⁷

Budući da je želio pogoditi englesku ekonomiju, gdje nije mogao izravno pogoditi englesku moć, zatvorio je europska tržišta za englesku industriju; da bi proveo neprirodan program, vjerovao je da mora izravno kontrolirati obale i lučke gradove Nizozemske, Hamburga, Italije, Dalmacije i uključiti ih u Francusku. "Kontinentalna blokada", izvor svih vrsta nasilja, mržnje, korumpiranih navika, nanijela je mnogo više patnje kontinentu nego otoku. Kao i ratovi: austro-francuski 1809., španjolski, koji nikada nije završio, i napetost prisilnih saveznika na vječnu spremnost na rat. U svemu tome, Car nije bio svjestan da je tlačitelj naroda. Nije ih želio mučiti i iskorištavati, a ponajmanje onog njemačkog, prema kojem se ili barem čijem se vladaru osjećao istinski prijateljskim i dužnim. Vjerovao je da poznaje duh buržoazije, da je davao moderne institucije ili ih davao.¹⁸

Ono što je bila puka epizoda, "*Reich*", ujedinjenje Europe pod novim Karlom Velikim, smatrao je trajnim, konačnim. Ono što mu se suprotstavljalo - narodna pobuna Španjolaca, Papino prokletstvo, diplomatski oprezan neuspjeh Austrije i Rusije da se povinuju njegovim planovima, gnjev Nijemaca koji se potajno valjao ispod površine poslušnosti - smatrao je pukom ideologijom, revolucionarnom besmislicom, dosadnim nerazumijevanjem onoga čemu je povijest težila. I tako, kada je poveo veliku vojsku u Rusiju 1812. godine, vjerojatno je vjerovao da, kao dobar Europljanin, čini svoj najpotrebniji, posljednji čin rata; nakon toga će nastati mir... Ništa nije bilo dosljedno u njegovom sustavu; pukotina i rastrgala se na svim krajevima. Ovdje autor postavlja retoričko pitanje zašto nije uspio. U Englesku; u Rusiji, u tamošnjim ljudima, također u geografiji, također u klimi; u austrijskoj diplomaciji, koja je odlučila njegov poraz u ljeto 1813.; o sebi, koji

¹⁷ Mann, Golo., "*Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts.*", str. 64.

¹⁸ Isto, str. 64.

nije htio ništa priznati, prema riječima Austrijanca Metternicha, "ne bi dopustio da bude spašen", jer bi ga Austrija rado pustila da se izvuče s modricom na oku da se samo dobrovoljno odrekne svoje vlasti nad Njemačkom, Italijom i Španjolskom. Konačno, također u Njemačkoj.¹⁹

Njegov kolaps dogodio se na njemačkom tlu; u odlučujućoj bitci kod Leipziga, pruske i austrijske trupe su prevagnule. Ipak, Njemačka nije igrala vodeću ulogu u "ratu za oslobođenje". Bio je to europski, prije svega anglo-ruski koalicijski pothvat. Napoleonova katastrofa u Rusiji bila je neizostavan početak toga; sljedeća odlučujuća odluka bila je Careva odluka da rat prenese preko vlastitih granica u Njemačku. Ovdje je, međutim, bio uključen savjet velikog njemačkog emigranta na carskom dvoru, baruna von Steina; i "Tauroggenska konvencija", kojom se pruski pomoćni korpus pod zapovjedništvom generala Yorcka, pridružen francuskoj vojsci, proglasio neutralnim, uzdizanje Istočne Pruske, postupni prelazak Pruske u ruski tabor – to su bitne karike u lancu. Nakon toga, puka diplomacija ponovno je prevladala. U Pruskoj istočno od Elbe vladao je entuzijazam, ovdje se može govoriti o narodnom ustanku. Austrija se pridružila savezu hladnokrvno proračunato; samo da bude dio toga, da ostane gospodar situacije, da ne dopusti da se stvari izrode u pravi preokret, kao što su domoljubi u krugu baruna vom Steina vjerojatno željeli prema autorovim riječima. Države Rajnske konfederacije držale su se Napoleona sve do neposredno prije bitke kod Leipziga ili nakon nje. Zatim su, svojevolumeno ili nevoljko, napravili dostojan prijelaz u tabor pobjednika, gdje su, bez obzira na njihovu grešnu povijest, bili pristojno primljeni; trebali su jedni druge i na kraju su morali zamjeriti jedno drugome jednako ili jednako malo... Nenjemački povjesničari povremeno su ismijavali ovaj miran stav Nijemaca, koji se ne može usporediti sa španjolskim ili ruskim narodnim bijesom, čak ni tijekom krize Napoleonove agonije. Ali teško je ugoditi ljudima. Da je nacija doista poslušala poziv Heinricha von Kleista: "Prebijte ih do smrti! Posljednji sud...", naći bi se istinsko njemačko barbarstvo i zloba, gdje se nalazi tako istinska njemačka pitomost i građanska poslušnost. - Pruska vojska se dobro pokazala. Činjenica da je to sada bila buržoaska vojska, narodna vojska, velika rezervna vojska Landwehra, da su dobrovoljci također hrlili u nju, da su se čule nove pjesme domoljubnog ponosa i ksenofobije, da su išli u rat protiv tlačitelja, bogova, iako sa zakašnjenjem, iako sputani diplomacijom i navikom poslušnosti – to je dalo ratu 1813-14 novi karakter. Red "Željeznog križa" simbolizirao ga je. Bila je to avantura koja je potaknula maštu, zimski marš "preko Rajne, u Francusku" pod

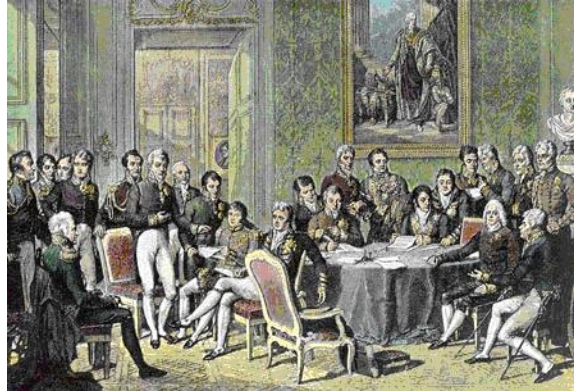
¹⁹ Isto, str. 64.- 65.

spektakularnom glavnom figurom starog maršala Blüchera; a Napoleonov otpor do kraja protiv nemilosrdne nadmoći, njegov nevjerojatan povratak s Elbe, posljednji Božji sud, kako se dobro osjetio u Njemačkoj, bitka kod Waterlooa, koju su odlučili Prusi, povećali su svijest o sudjelovanju u velikoj svjetskoj drami, nacionalni osjećaj sebe. Postojala je kontradikcija između onoga što su domoljubi željeli, vodećih umova pruske vojske, baruna von Steina i njegovih publicista, i onoga što su diplomati shvatili. Postajalo je sve jasnije i jasnije da se bližio dan konačne pobjede.²⁰

²⁰ Isto, str. 65.-66.

4. Bečki kongres i post-napoleonsko uređenje Njemačke

4.1. Karakteristike Bečkog kongresa

Slika 5. Održavanje Bečkog kongresa

Kotulla nam opisuje kako su se okupljeni knezovi i državnici gotovo svih europskih država (osim Turske) sastali tamo (uključujući i pripremnu konferenciju) u razdoblju od 18. rujna 1814. do 9. lipnja 1815. Pod vodstvom austrijskog kancelara princa Metternicha, pobjedničke sile Rusije, Pruske, Austrije i Velike Britanije u početku su se borile za novi mirovni poredak. Osim toga, ubrzo se pojavio pravi gubitnik rata, Francuska, tako da su odlučujući rezultati dogovoreni u užem "Odboru pet sila", koji je po potrebi proširen na Švedsku, Španjolsku i Portugal. Sva su pitanja odlučena s učinkom za i protiv trećih država, iako su rezultati uglavnom unaprijed dogovoreni s predstavnicima srednjih i malih država prisutnim u Beču.²¹

Bečki kongres već se po svojim zadaćama razlikovao od prethodnih mirovnih kongresa, koji su redovito imali za cilj sklapanje mirovnog ugovora. Namjera mu je bila oblikovati već postignutu pacifikaciju i postaviti je na čvrste temelje kroz trajnu teritorijalnu, političku i (ustavnu) reorganizaciju Europe. Što se tiče Njemačke, članak 6. stavak 2. Prvog pariškog mira također mu je dao zadatak da regulira ustavno pitanje koje je ostalo neriješeno nakon raspada starog *Reicha* i Napoleonovih ratova. To je kongresu dalo dodatni značaj njemačkog ustavnog kongresa, čiji su pregovori ostali nametnuti interesima europske moći artikuliranim tamo, unatoč prostornom

²¹ Kotulla, Michael., „*Deutsche Verfassungsgeschichte. Vom Alten Reich bis Weimar (1495–1934)*.“, Springer, Berlin 2008.,str. 314.

odvajanju od "Europskog kongresa". Ovim kongresom nova osnovna značajka međunarodne politike našla je put do međunarodnog prava: tendencija prema međunarodnoj organizaciji. Prekogrančna državna suradnja – osigurana stvaranjem europske ravnoteže snaga, što potpunijim uravnoteženjem interesa svih glavnih sudionika i uključivanjem svih sila u odgovornost za mir – pripremila je teren za novi sustav kolektivne sigurnosti. Potpisivanjem "Zakona o Bečkom kongresu" (WKA) od 9. lipnja 1815., sve kongresne države zajedno su postale jamci novog međunarodnog mirovnog poretka. Autor smatra da koliko god se Bečki kongres činio novim kao politički i pravni fenomen u Europi početkom 19. stoljeća, načela koja su ga vodila bila su retrospektiva: – obnova *Ancien Régime*, – dinastički legitimitet vladajućih knezova i – solidarnost legitimnih knezova u obrani revolucionarnih i drugih prijetnji. To se prije svega odnosilo na regulatorne cjeline koje se odnose na njemačko pitanje.²²

S izuzetkom bivših država Rajnske konfederacije, gotovo sve njemačke države i knezovi bili su zainteresirani za obnovu prednapoleonskih uvjeta, ali posebno za žrtve sekularizacije i medijalizacije *Reichsdeputationshauptschlussa* iz 1803. Međutim, nije bilo potpunog preokreta komasacije zemljišta koju je prisilio Napoleon. Istina je da je načelo legitimiteta opravdavalu zahtjeve za vraćanje svih svrgnutih knezova naglašavajući dinastičku zakonitost vladavine knezova. Takve su tvrdnje, međutim, uvijek morale ustupiti mjesto osjećaju stabilnosti kada je pozivanje na stara prava koja je bila prekinuta snagom činjeničnog prijetilo da uzdrma uvjete koji su postali čvrsto uspostavljeni. Tada su prihvaćeni kao legitimno i pravno valjano kršenje legitimističkog kontinuiteta. Osim toga, struktura poretka Njemačke koja je trebala biti stvorena trebala je rezultirati federacijom koja se prvenstveno temeljila na kneževskoj solidarnosti, koja bi zaštitila svakog od prinčeva legitimiranih od strane Kongresa od ograničenja njihove moći vladavine vanjskim i unutarnjim prijetnjama. Očuvanje ustavnopravnog poretka jednom stvorenog imalo je prioritet; Posljedično, bilo je potrebno zajedno stajati u obrani od revolucionarnih struja i ideja. Jer revolucijom umorna i uplašena kneževska Europa čeznula je prije svega za mirom, koji je namjeravala nametnuti svojim narodima, čak i pod prisilom, ako je potrebno, kako spominje sami autor.²³

²² Isto, str. 314.-315.

²³ Isto, str. 316.

4.2. Načela Bečkog kongresa

Budućnost Europe trebala je biti odlučena na Bečkom kongresu, blistavom skupu okrunjenih glava, diplomata, pustolova i ljepotica, kako ga opisuje Martin Kitchen. Njihov je cilj prije svega bio stvoriti stabilnu Europu temeljenu na širokom tumačenju načela legitimnosti. Nitko nije mislio da je moguće vratiti sat u predrevolucionarna vremena, a postojao je opći dogovor da se Napoleonovo teritorijalno rješenje u južnoj Njemačkoj treba prihvatiti. Tamo gdje se činilo da je stabilnost ugrožena, legitimitet je morao popustiti. Britanija i Austrija složile su se da je snažna i neovisna srednja Europa poželjna kao bedem i protiv Francuske i Rusije. Pruska je očito trebala igrati ključnu ulogu u ovoj konstelaciji i morat će biti kompenzirana na zapadu, s obzirom na ruske zahtjeve za poljskim provincijama.²⁴

Glavni cilj Pruske bio je anektirati Sasku, državu koja je ostala vjerna svom savezu s Napoleonom. Castlereagh i Metternich bili su naklonjeni ovoj ideji jer su bili zabrinuti zbog carskih ambicija u Poljskoj. Rusi su se odlučno protivili ovom prijedlogu, a Fridrik Vilim III., želeći da se ne suprotstavi svom savezniku, naredio je Hardenbergu da se distancira od Castlereagha i Metternicha. Nakon mnogo žestokih rasprava Pruska je izgubila većinu svog poljskog teritorija u korist "Kongresne Poljske" i nagrađena je otprilike polovicom Saske. Pruski dobici na zapadu bili su još značajniji. Kako bi Pruska zaštitila zapadne granice Njemačke, dobila je Porajnje sve do Saara i Nahea. To je rezultiralo temeljnim promjenama u Prusiji. Zemlja je sada bila podijeljena između svojih zapadnih i istočnih dijelova s vrlo različitim kulturama, tradicijama i religijama. Bilo je imperativ da država pokuša riješiti te razlike jer bi takvo rješenje, ako bude uspješno, nužno dovelo do pruske hegemonije u sjevernoj Njemačkoj.²⁵

Bilo je daljnjih dalekosežnih posljedica ove nagodbe. Porajnje će se uskoro pokazati kao najvrjednija industrijska nekretnina u Europi i trebala je biti temelj gospodarske moći Pruske. To što je Pruska dobila zadatak obrane njemačkih granica od bilo kakvog oživljavanja francuske vojske dodatno je naglasilo važnost vojske. Neravnomjeran razvoj na svim razinama između pruske domovine i njezinih novoosvojenih zapadnih pokrajina uzrokovao je mnoge ozbiljne probleme u godinama koje dolaze. Uloga Pruske u Njemačkoj je tako ojačana, dok se Austrija više

²⁴ Kitchen, Martin., „*A History of Modern Germany*“, str. 26.

²⁵ Isto, str. 26.- 27.

koncentrirala na Tirol i Italiju. Bavarska nije uspjela pronaći nikakvu potporu za svoj pokušaj da postane treća sila u Njemačkoj apsorpcijom Frankfurta i Mainza. Pruska je tako izašla kao veliki pobjednik, iako to tada nije bilo očito, budući da je austrijski politički utjecaj bio daleko veći. Austrija je, uz potporu Engleske, ograničila utjecaj Rusije u Europi, a Pruske u Njemačkoj.²⁶

Savezni zakon od 8. lipnja 1815., potpisan samo deset dana prije bitke kod Waterlooa, stvorio je labavu konfederaciju država, a ne saveznu državu. Nije bilo savezne vojske, pa čak ni saveznog suda. Postojala je samo jedna savezna institucija, Savezno vijeće (*Bundestag*), gdje su se sastajali delegati iz država članica kako bi raspravljali o pitanjima unutarnje sigurnosti. Dominantan položaj Austrije naglašen je time što je osigurala stalnog predsjednika Vijeća. Osim što je potiskivala svoje kritičare, Konfederacija je bila bezuba. Nije učinila ništa da prevlada ekonomske podjele unutar Njemačke, nije uspjela preuzeti inicijativu u prometnoj politici i nije stvorila zajedničku valutu. Bio je jednako pasivan u pravnim pitanjima. Kada su se stanovnici Hessena na to žalili protiv svog grotesknog princa, koji je odbacio sve francuske reforme i obnovio *ancien régime* do te mjere da je inzistirao na ponovnom nošenju perika, Konfederacija nije učinila ništa. Bečka nagodba potvrdila je prava država i njihov legitimitet protiv zahtjeva liberala i nacionalista. Kratkoročno je osigurala stabilnost, ali sjeme za budući sukob već je bilo posijano. Donijela je dugo razdoblje mira, ali nije mogla obuzdati demokratske i nacionalističke snage koje su joj prijetile. U kombinaciji s teritorijalnim promjenama u Pruskoj koje su rezultirale daljnjim proturječjima i neslogom, one su u konačnici ozbiljno ograničile konzervativnu restauraciju.²⁷

Osobitosti njemačke situacije bile su takve da je od početka postojala razlika između pojmova države i naroda. S jedne strane, teoretski nepristrana, racionalna i regulatorna funkcija države dovedena je do visoke razine učinkovitosti u brojnim njemačkim državama. S druge strane, postojao je zbunjujući, romantičan i suprotan pojam naroda koji se ne smije miješati s politiziranim britanskim ili francuskim pojmom "naroda" ili "nacije". *Volk* je bio jedinstven sa svojim etičkim imperativima, svojim običajima i svojom kulturom. Država je, nasuprot tome, bila utjelovljenje univerzalnih i racionalnih načela prosvjetiteljstva. Francusko republikansko poimanje države bilo je da ona izražava, koliko god nesavršeno, volju nacije. Nacija se nije temeljila na etničkoj pripadnosti, već je bila definirana prihvaćanjem obveza i prava građanstva, te kolektivnom voljom

²⁶ Isto, str. 27.

²⁷ Isto, str. 27.

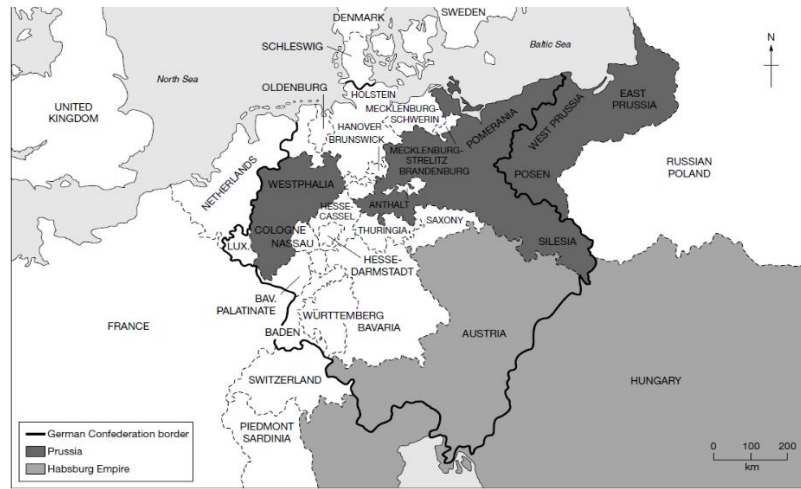
da se bude nacija. Bilo je pobožno za poželjeti da se razvije specifično republikanska kultura sa svojim mitovima i diskurzivnim strategijama, ali to je bilo nešto što je uslijedilo nakon stvaranja nacionalne države. U Njemačkoj je nacija, u obliku naroda, postojala prije nacionalne države, a tek nakon Napoleonove invazije postavljen je zahtjev da nacionalnost poprimi politički oblik, bilo poistovjećivanjem s postojećim državama, ili stvaranjem pannjemačke nacionalne države. Na taj bi se način mogao premostiti jaz između države i naroda. Da bi to bilo moguće, morali su se promijeniti pojmovi i naroda i države.²⁸

Autor smatra da je narod morao biti politiziran i tako postati istinska nacija, a država je morala biti prožeta pojmom nacionalnosti. Ideja o posebnosti nacije i njezinoj moralnoj i kulturnoj superiornosti potječe od Fichtea i Hegela, a kasnije su je iznijeli politički povjesničari Leopold von Ranke i Heinrich von Treitschke. Hegel je tvrdio da je država najviši oblik etičkog života kojem ljudi mogu težiti, pri čemu je svaka država samostalno etičko biće, tako da nijedan zakon ne može posredovati u odnosima između država. Hegelova dijalektika tvrdila je da samosvijest zahtijeva postojanje ne-sebstva, i stoga da bi se pojedinac poistovjetio sa stanjem moraju postojati druga, antitetička stanja. Država, kao najviši moralni primjer mogla je, ako je potrebno, zahtijevati krajnju žrtvu pojedinca. Da to nije slučaj, to ne bi bilo ništa drugo nego ugovorni aranžman koji pojedincu ne bi omogućio sredstva moralne samospoznaje i transcendencije sebstva poistovjećivanjem s višom etikom. Pojam države kao najvišeg etičkog bića tako se kombinirao s pojmom naroda kao jedinstvenog kulturnog entiteta i bio je opasno opojan. U kombinaciji s kasnijim pojmovima, kao što je socijalni darvinizam, mogao bi postati smrtonosan.²⁹

²⁸ Isto, str. 27.-28.

²⁹ Isto, str. 28.

4.3. Teritorijalne promjene

Map 1.1: Germany in 1815.

Slika 6. Karta Njemačke 1815.g.

Ponovna uspostava ravnoteže u Europi na Bečkom kongresu se međutim u početku se nije odvijala bez novih napetosti koje su ugrozile mir zbog "saksonsko-poljske krize", kako to navodi Michael Kotulla. Velika Britanija, Austrija i Francuska pokušale su spriječiti konačnu aneksiju Velikog vojvodstva Varšave, koju je stvorio Napoleon, od strane Rusije. Tri sile također su odbile zahtjev Pruske da dobije Kraljevinu Sasku, koja je bila pod središnjom upravom Saveznika od Napoleonovog poraza kod Leipziga, kao kompenzaciju za svoj poljski teritorij, koji bi tada konačno pripao dijelu Carstva. Njezin kralj Fridrik August I. (1806.-1827.) stao je na stranu Francuske u Bitci naroda i postao ratni zarobljenik nakon pobjede. U svakom slučaju, prema pravilima međunarodnog ratnog prava, njegova je zemlja bila na raspolaganju.³⁰

Kriza je kumulirala u tajnom obrambenom savezu triju država protiv Rusije i Pruske zaključenom u Beču 3. siječnja 1815.; što je na kraju izvornog protivnika rata Francusku učinilo kongresnim partnerom na ravnopravnoj osnovi s drugim velikim silama. Hannover, Bavarska i Nizozemska pridružile su se ovom savezu. Tek je političko-vojni pritisak koji se ovdje nagomilao potaknuo Prusku i Rusiju da prihvate sljedeći kompromis 8. veljače 1815., koji je zabilježen u

³⁰ Kotulla, Michael., „*Deutsche Verfassungsgeschichte*“, str. 317.

zajedničkoj bilješci svih strana: Rusija je zadržala veći dio Poljske ("Kongresna Poljska"), kojom je car sada vladao kao kraljevstvo u personalnoj uniji umjesto saksonskog kralja. Osim toga, Saska je ostala u svojoj teritorijalnoj jezgri (s Dresdenom, Leipzicom, Bautzenom) i oko tri petine svojih podanika, ali je smanjena svojim sjevernim dijelom (tj. područjima s Cottbusom, Torgaom, Wüttembergom, Merseburgom, Weißenfelsom i Naumburgom), koji je pripao Prusiji. Saksonski kralj konačno je morao pristati na ovu podjelu 18. svibnja 1815. u zasebnom mirovnom sporazumu s Austrijom, Rusijom i Prusijom.³¹

Tijekom daljnje teritorijalne reorganizacije Njemačke, Pruska je dobila ne samo saksonske dobitke, već i bivšu švedsku Zapadno Pomorje, Veliko vojvodstvo Posen, područje Danziga i neka područja oko Torunja pripojena Zapadnoj Pruskoj, kao i Porajnje (do Saara i Nahea), Veliko vojvodstvo Berg i (zemljopisnu) Vestfaliju. Stjecanjem rajnsko-vestfalskih teritorija, kraljevstvo je također doživjelo značajan pomak prema zapadu, koji je, međutim, ostao bez izravne kopnene veze s područjima istočne jezgre zbog konačne obnove Hannovera i izbornog Hessena. Pruska, tako podijeljena na dva dijela, gotovo je neizbježno prerasla u ulogu njemačke zaštitničke sile protiv Francuske, preuzevši tako njemački "*Wacht am Rhein*". Nadalje, zbog svog položaja, koji je sada bio čvrsto usidren u jezgri stare Njemačke, i zbog svog nezadovoljavajućeg teritorijalnog postojanja jer je bio podijeljen na dva dijela, neizbježno je napredovao i postao stvarna ili jedina stvarna njemačka hegemonistička sila. Austrija se, međutim, odrekla svojih starih posjeda na Gornjoj Rajni (posebno Breisgau i Ortenau) i Nizozemske (Belgije), koja je sada činila Kraljevinu Ujedinjenu Nizozemsku, ujedinjenu s Nizozemskim Generalnim Državama. Uz Kneževinu Isenburg, Dunavska Monarhija dobila je Vorarlberg i Tirol kao naknadu te Lombardo-Veneto, Furlanija, Trento i Brixen u Italiji. Međutim, Isenburg je kasnije djelomično ustupljen Hessen-Darmstadt i izbornom Hessenu zbog teritorijalne stanke u Frankfurtu. Inače, Salzburg te Innviertel i Hausruckviertel nisu konačno ostali u Austriji sve do potvrde proglašene člankom 1. teritorijalne stanke. Inače, Beč je dobio Istru, Trst i južnu Korušku i postao dominantna sila u Podunavlju akvizicijom Bukovine, Galicije i Dalmacije. Time je preusmjerio svoj stvarni fokus na južnu i istočnu Europu.³²

³¹ Isto, str. 317.

³² Isto, str. 317.-318.

Dok je položaj Pruske u Njemačkoj nastavio jačati, Austrija je poduzela "ograničeno povlačenje iz Njemačke" i tako postala geografski marginalni entitet. Južnonjemačke pokrajine Bavarska, Württemberg, Baden i Hessen Darmstadt uspjele su ili zadržati svoje akvizicije od 1803. ili ih barem nadoknaditi razmjenom. U nekim slučajevima bilo je čak moguće proširiti vlastiti teritorij. Jedna od pravih zanimljivosti bilo je zemljišno cjenkanje koje se povuklo i nakon Bečkog kongresa, a koje nije završilo sve do teritorijalne stanke u Frankfurtu 20. srpnja 1819. godine. Ova stanika bila je rezultat rada teritorijalne komisije koju su poslali opunomoćenici Beča, Berlina, Sankt Peterburga i Londona posebno kako bi razjasnila srednjoeuropska teritorijalna pitanja koja su ostala neriješena u Beču. Dakle, kao naknadu za povratak zemalja Tirola i Salzburga, koje su stečene tijekom Rajnske konfederacije, Austriji, a Velikom vojvodstvu Würzburgu i Kneževini Aschaffenburg, Pfalzačkoj na lijevoj obali Rajne i Badenu, što se smatralo neizbježnim, Bavarska je dobila dio Wertheima. Zauzvrat, Baden je dobio grofoviju Hohen-Geroldseck, koja je prva došla u Austriju (članak 8 Frankfurtske teritorijalne stanke). Hessen Darmstadt morao je svojim landgrofovima predati teritorije Hesse-Homburga, koje su obnovljene u skladu s člankom 48. WKA, koje su stečene za vrijeme Rajnske konfederacije; Kao kompenzaciju za to i za njezine teritorije ustupljene Pruskoj 1815. godine (Vojvodstvo Vestfalija, Wittgenstein), dobio je dijelove Kneževine Isenburg, Solms-Rödelheima, Ingelheima, okruga Austrije Alzey bez Kirchheimbolandena, kantona Worms i Pfeddersheim, kao i Mainz, koji je proglašen saveznom tvrđavom i okupiran austro-pruskom okupacijom. Izborni Hessen stekao je teritorij Fulde koji mu je ustupila Pruska, neka područja Hessena-Darmstadta i ostatak teritorija Isenburga. Hannover, koji je nastavio biti povezan s Velikom Britanijom u personalnoj uniji i postao kraljevstvo od 12. listopada 1814., u biti je dobio teritorij bivšeg biračkog tijela, proširen bivšim pruskim teritorijima Istočne Frizije, Hildesheima, Goslara, bivšeg kneževskog područja Arenberg oko Meppena i dijelova Lingena i Münstera; međutim, morala se odreći Lauenburga na desnoj obali Elbe i dodijeliti Berlinu pravo na dvije vojne ceste koje povezuju pruski zapad s pruskim središtem. Od Saxe-Weimar, Oldenburg, Mecklenburg-Schwerin i Strelitz, koji su sada priznati kao Velika Vojvodstva, Oldenburg i Mecklenburg-Strelitz dobili su obećanja o naknadi od teritorija na lijevoj obali Rajne dodijeljenih Prusiji. Vojvoda od Saxe-Coburga i landgrof od Hesse-Homburga također su bili uvjereni u isto. Dok su Oldenburg i Saxe-Coburg stekli kneževine Birkenfeld (Oldenburg) i Lichtenberg (Saxe-Coburg) od Pruske u regiji Moselle, Hessen-Homburg je došao u vlast Meisenheima, Mecklenburg-Schwerin se odrekao teritorijalnih transfera koji su mu odobreni u

regiji Eifel (Kronenburg, Reiferscheid, Schleiden) u zamjenu za novčanu nagodbu u korist Pruske. Saxe-Weimar je od Pruske dobio dijelove teritorija od pruskih akvizicija na sasko-tiringijskim i fuldskim područjima.³³

Veliko vojvodstvo Luksemburg naraslo je na teritorije koje je Francuska ustupila Drugim pariškim ugovorom (dijelovi bivše Habsburške Nizozemske, bivše vojvodstvo Bouillon i bivša carska biskupija Liège). Grad Luksemburg postao je savezna utvrda s prusko-luksemburško-nizozemskim garnizonom. "Statistička vrijednost" teritorija koja su se mogla osvojiti poslužila je kao mjerilo za preraspodjelu i preraspodjelu saveznih pokrajina. Kriteriji koji su određivali vrijednost dijela zemlje bili su količina ljudi, površina, politički i nasljedni odnosi, kao i iznos poreznih prihoda koji se ostvaruju. Nasuprot tome, u ovoj "tipičnoj predindustrijskoj političko-strateškoj perspektivi" prema riječima R. Kocha kojeg Kotulla spominje, stvarna ekonomska moć igrala je jednako malu ulogu kao i postojanje upotrebljivih mineralnih resursa. U to se vrijeme još nije moglo predvidjeti da će Pruska kasnije svoj uspon dugovati jedinoj njemačkoj vodećoj sili ovom postupku.³⁴

³³ Isto, str. 318.-319.

³⁴ Isto, str. 319.

5. Restauracija Njemačke

5.1. Njemačka konfederacija

Najvažniji utjecaj na budućnost njemačkih država nakon 1815. imao je knez Metternich, austrijski premijer do 1848. godine. Metternichov cilj bio je održavanje tradicionalne austrijske vlasti nad njemačkim državama. Nije ga zanimalo njemačko političko jedinstvo, a njegovi pregovori u Beču osigurali su da Njemačka postane labava konfederacija država pod austrijskom kontrolom. U lipnju 1815. osnovana je Njemačka konfederacija, koja se sastojala od 39 država, s ciljem "održavanja vanjske i unutarnje sigurnosti te neovisnosti i integriteta pojedinih država". Autor Alan Farmer navodi kako je njezin deklarirani cilj bio održavanje statusa quo u pojedinim državama kroz sustav međusobne pomoći u vremenima opasnosti, poput unutarnje pobune ili vanjske agresije. Nije se bavio promicanjem ujedinjene Njemačke. Zapravo, njezin je cilj bio upravo suprotan, jer nitko od vladara odvojenih država nije želio vidjeti svoju neovisnost ograničenu uspostavljanjem jake središnje njemačke vlade. Stoga nije bilo prigovora kada su granice Konfederacije bile oblikovane po uzoru na granice starog Svetog Rimskog Carstva, a ne na one koje bi potaknule razvoj nacionalne države Njemačke. Tako su uključena područja naseljena Poljacima, Česima, Dancima i Francuzima, a isključene su pokrajine s većinom njemačkog govornog područja. Države poput Luksemburga, Hannovera i Holsteina, kojima su vladali strani monarsi (nizozemski kralj vladao je Luksemburgom, britanski kralj Hannover i danski kralj Holstein), bile su unutar Konfederacije, dok dijelovi Austrije i Pruske njemačkog govornog područja nisu.³⁵

Konfederacija je imala samo jedno izvršno tijelo, Sabor, koji se sastajao u Frankfurtu. To je bila stalna konferencija predstavnika, koji nisu bili izabrani, već su ih njihove vlade poslale s uputama kako postupiti. Predsjedao ga je austrijski predstavnik. S obzirom na to da je suglasnost svake državne vlade bila potrebna prije nego što se bilo koja mjera mogla donijeti, malo je toga

³⁵ Farmer, Alan., Stiles, Andrina, „*Access to History. The Unification of Germany 1815-1919*“, Hodder Education, 2004., str. 3-5

postignuto. Zastupnici su se više brinuli o zaštiti interesa vlastitih država nego o radu za Konfederaciju u cjelini.³⁶

Svaka država imala je svog neovisnog vladara, vlastitu vladu i vlastitu vojsku. Konfederacija je imenovala veleposlanike i mogla je sklapati strane ugovore u ime svojih članica. Inače je imala vrlo malo izravne kontrole nad 39 pojedinačnih država, osim što ih je mogla spriječiti u sklapanju stranih saveza koji bi mogli ugroziti sigurnost Konfederacije, ili sklapanje zasebnih mirovnih sporazuma u slučaju da Konfederacija bude uključena u rat. Ustav Konfederacije, Savezni zakon, ovlastio je Sabor da organizira saveznu vojsku i razvije komercijalnu i ekonomsku suradnju između država, ali lokalna ljubomora i žestoko čuvana neovisnost značili su da nije učinjeno ništa važno da se Konfederacija vojno ili ekonomski ujedini. Obrana Konfederacije ovisila je o kontinuiranoj suradnji Austrije i Pruske. Konfederacija je tako razočarala one Nijemce koji su se nadali većem nacionalnom jedinstvu. Također su ga kritizirali povjesničari koji ga vide kao u biti Sveto Rimsko Carstvo *mark II* – organizaciju kojoj nije bilo mjesta u doba nacionalnih država u nastajanju. Međutim, Konfederacija je barem osigurala okvir unutar kojeg su njemačke države koezistirale, iako nelagodno.³⁷

5.2. Njemačka pod Metternichom

Slika 7. Klemens Wenzel Lothar Metternich

³⁶ Isto, str. 5.

³⁷ Isto, str. 5.-6.

Martin Kitchen opisuje život u Njemačkoj 1820-ih kao represivan i turoban, ali Metternichov pokušaj da konfederaciju pretvori u policijsku državu bio je samo djelomično uspješan. Sustav je bio neučinkovit, pomalo apsurdan, a labava federalna struktura nudila je područja relativne slobode. Njemačka tendencija da gledaju prema unutra dodatno je pojačana u bidermajerskom razdoblju, a prevladavalo je ozračje apolitične rezignacije i filistarskog domaćinstva. To je zauzvrat razljutilo one koji se nisu mogli pomiriti s postojećim uvjetima i izazvalo novi val radikalizma.³⁸

Najozbiljniji izazov metternichovskom sustavu nije došao od radikalnih studenata i fanatičnih jakobinaca, već od liberalizma. Na njemačku verziju liberalizma snažno je utjecao Kant jer je naglašavao prava i obveze autonomnog pojedinca i potrebu da se radi na emancipaciji od imperativa države, birokracije i nečijeg položaja u društvu. To se smatralo dužnošću i obvezom, dugotrajnim procesom prema neodređenoj budućnosti, gdje će svatko ostvariti svoju vlastitu viziju razuma i slobode, i gdje se konsenzus može postići racionalnim diskursom. Većina liberala, posebno u južnoj Njemačkoj, imala je ozbiljne rezerve prema liberalnoj kapitalističkoj ekonomiji, s popratnim socijalnim problemima, koji su se tako jasno mogli primijetiti u Engleskoj. Smatrali su da su stabilnost i društveni sklad daleko važniji od ekonomskog rasta i žudili su za ugodnim predindustrijskim društvom.³⁹

Vodeći njemački politički ekonomist, Friedrich List, zauzeo je suprotno stajalište i tvrdio da samo moderno industrijsko društvo može pružiti bogatstvo koje samo može pružiti sredstva za ublažavanje problema siromaštva i oskudice. Veliki poduzetnici Porajnja, poput Ludolfa Camphausena i Davida Hansemanna, Gustava Mevissena i Hermanna von Beckeratha, bili su u potpunosti suglasni. Kao što je Karl Marx komentirao, njemački liberalizam, sa svojom ambivalentnošću prema modernosti, bio je vrlo dug u teoriji i vrlo kratak u praksi. Bilo je to stanje uma, a ne politički program. Kao što je Kant tvrdio, sloboda za njih postoji u području ideala i obveza, a ne u stvarnom svijetu politike i društva. U praktičnijem smislu, to je uključivalo zahtjev za ograničenim narodnim suverenitetom, strogim ograničenjem državne intervencije, vladavinom prava pred kojom su svi bili jednaki, jamstvima osnovnih individualnih prava, pravom na udruživanje i podjelom vlasti. Sustav u kojem je zabranjeno ono što nije izričito dopušteno morao

³⁸ Kitchen, Martin., „*A History of Modern Germany*“, str. 55.

³⁹ Isto, str. 55.-56.

je biti zamijenjen onim u kojem je sve dopušteno osim onoga što je izričito zabranjeno. Pravo glasa trebalo je biti ograničeno na obrazovane i imućne, a ne neozbiljno rasipati one koji nisu bili u stanju formirati inteligentno mišljenje, i koji nisu imali materijalni interes u društvu. Čak ni tada nije moglo biti dogovora o tome mogu li se demokratska prava većine pomiriti s individualnim pravima, a to je od samog početka trebao biti temeljni problem u samom središtu liberalnog svjetonazora. Postojao je nelagodan osjećaj da su sloboda i jednakost nepomirljive, ali dok su konzervativci vjerovali da ti dvostruki ideali neizbježno vode do vladavine terora, liberali su se nadali da se razumom, umjerenošću i kompromisom ovaj užas može izbjeći. Međutim, ostali su krajnje oprezni i odbacili su utopijske nacрте u korist skromnih i postupnih reformi.⁴⁰

Njemački liberali suočili su se s još jednom dilemom. Zalagali su se za labavu državu koja se što manje miješala u svakodnevni život svojih građana, ali državom su u većini slučajeva upravljali liberalni birokrati skloni uništavanju posljednjih ostataka autokratskog i feudalnog sustava. Međutim, država je također gušila slobodu govora, gazila akademsku slobodu i kršila temeljna prava svojih protivnika. Država je tako bila dijelom saveznik, dijelom neprijatelj, i na nju se gledalo s najvećom sumnjom, budući da su liberali bili svjesni da samo oni, a ne država, mogu ostvariti svoju viziju slobodnog društva. Postupno je među liberalima raslo uvjerenje da se društvo treba osloboditi, a ne da ga državni službenici, koliko god oni bili prosvijetljeni i progresivni. Nisu željeli revoluciju odozgo, i bili su uznemireni izgledom za revoluciju odozdo; željeli su postupnu reformu u interesu obrazovane, imućne i politički osviještene srednje klase. Bili su djelomično frustrirani u toj ambiciji jer je Njemačka pronašla svoj vlastiti prepoznatljiv put prema modernizaciji.⁴¹

Stvaranje buržoaskog društva u Pruskoj bilo je dijelom djelo države. Reformatorski državni službenici Napoleonove ere učinili su mnogo za poticanje modernizacije. Kada je reakcija nastupila nakon 1815., liberalna buržoazija izgubila je svako povjerenje u prusku državu. Država i društvo sada su bili na putu sudara. Kako se formiralo buržoasko društvo sa svojom tržišnom ekonomijom, svojim racionalizmom, svojim pluralizmom i svojim individualizmom, stare društvene veze su bile razdvojene i socijalna kohezija je bila ugrožena. Mnogima religija više nije pružala korisne putokaze na životnom putovanju. Tržište je bilo alarmantno slobodno i

⁴⁰ Isto, str. 56.

⁴¹ Isto, str. 56.

neoprostivo. Nove društvene podjele postale su sve prijeteće. Društvo više nije držala na okupu tradicija, jasno definirana društvena hijerarhija ili božanska sankcija, već sve više upotreba zajedničkog jezika i osjećaj pripadnosti zajedničkoj kulturi. Takvo je društvo pružilo plodno tlo za novu religiju nacionalizma koja je nudila svjež i uzbudljiv osjećaj zajedništva. Nacionalizam je podrazumijevao stvarnu ili imaginarnu naciju. Nacija se može temeljiti na pristanku, na pravu građana da izaberu svoju nacionalnost i implicitno na njihovom pravu na vladanje, ili na zajedničkoj etničkoj pripadnosti, jeziku ili kulturi. Njemačka nije bila nacija u prvom smislu jer se nije moglo postati Nijemac dobivanjem njemačke putovnice; čovjek je mogao biti Nijemac samo ako je bio pripadnik njemačkog naroda ili naveden na njemačkom „*Volk*“.⁴²

5.3. Razvoj njemačkog nacionalizma

Njemački nacionalizam je prema Martinu Kitchenu bio potaknut ratovima protiv Francuske i francuskom okupacijom zapadnih država. Također je bila potaknuta željom za stvaranjem novog i slobodnijeg društva. Bila je usmjerena protiv Francuza izvana i despota iznutra. Borba protiv strane dominacije nije nužno išla ruku pod ruku s liberalnom vizijom slobodnog naroda, a proturječe između ta dva stajališta, djelomično zamagljeno tijekom oslobodilačkih ratova, postalo je očito. Iako je postojala znatna simpatija prema Francuzima i njihovoj borbi za slobodu, gotovo svi su se suprotstavili Napoleonu.⁴³

Goethe se divio njegovoj genijalnosti, a Hegel se uspio uvjeriti da je on svjetski duh na konju, instrument povijesne promjene koji se ne može osuditi više od potresa ili vulkanske erupcije. Ali to su bile izolirane figure. Beethoven je precrtao posvetu svoje simfonije Eroica. Görres, koji je bio jakobinac, sada je pronašao utjehu u razmišljanju o srednjovjekovnoj veličini Njemačke. Fichte, nekadašnji ultraradikal, postao je bijesni nacionalist i izljevi ovog velikog filozofa nacionalizma spustili su se na razinu grubih i apokaliptičnih govora koji imaju podli nagovještaj stvari koje dolaze. Ideja o organskoj državi kojoj su pojedinačni građani bili podređeni, i u kojoj su se jedini mogli u potpunosti ostvariti, imala je široku privlačnost. Arndt, kojemu je nacionalizam bio "religija našeg vremena", i teutonoman Jahn, naglašavali su tu poruku. Čak su i tako razboriti ljudi kao što su Stein i Humboldt bili odneseni na ovom valu nacionalizma. Schleiermacher se

⁴² Isto, str. 57.

⁴³ Isto, str. 57.

uspio uvjeriti da, budući da je njemački narod (*Volk*) bio Božja kreacija, služiti mu značilo služiti njegovom stvoritelju. Kleist, koji je pretrpio akutnu krizu identiteta čitajući Kanta, privremeno je prevladao svoje ontološke tjeskobe valjajući se u ekstatičnom nacionalizmu i prepuštajući se orgijama mržnje prema Francuzima u svojoj drami "*Hermanns Schlacht*".⁴⁴

Tijekom razdoblja obnove nakon 1815. mnogi su se pitali za što su se borili. Sjećanja na "nacionalno buđenje" 1813. počela su blijedjeti i počela je potraga za nacionalnim identitetom. Arhitekti su gradili u "njemačkom" stilu, ali postojala je određena neizvjesnost treba li to biti gotička ili romanička. Slikari su izbacili platna o herojskoj prošlosti Njemačke, a pisci su pisali povijesne romane. Spomenici su podignuti svim vrstama likova od Hermanna do Gutenberga i Mozarta. Luther je viđen kao jedinstvena njemačka figura, a protestanti su tvrdili da je njihova religija jedina prikladna za pravog Nijemca. Ludwig I. Bavarski sagradio je Walhallu kao germanski panteon velikih ličnosti prošlosti. Godine 1842. Fridrik Vilim IV. naredio je veličanstvenu proslavu kako bi označio početak završne faze izgradnje kölnske katedrale, jednog od velikih spomenika nekadašnje slave Njemačke. Mišljenja su bila podijeljena o tome kakav bi oblik nova Njemačka trebala poprimiti.⁴⁵

Goethe, koji je ostao vjeran kozmopolitizmu osamnaestog stoljeća, smatrao je da bi to trebala biti kulturna zajednica temeljena na modelu antičke Grčke, te stoga nije zahtijevala formiranje nacionalne države. Lokalni patriotizam i regionalizam bili su duboko ukorijenjeni i ojačani su u južnim njemačkim državama koje su profitirale od napoleonskog preuređenja Njemačke. Ali postojale su protutežne sile. Izvanredan broj nacionalnih udruga i festivala, rast nacionalnog tiska, živa komunikacija između velikih sveučilišta, reforme osnovnog i srednjeg obrazovanja i mnogo veća mobilnost poslužili su jačanju osjećaja nadregionalne pripadnosti. Gotovo svi liberali bili su nacionalisti. Oštro su kritizirali manje njemačke države i zahtijevali ujedinjenu Njemačku. Sloboda i jedinstvo bili su njihov poklič, iako je bilo nekih neslaganja oko toga tko je od njih dvoje važniji. Napali su konfederaciju zbog neuspjeha u stvaranju zajedničke valute i zajedničkih utega i mjera, zbog neuklanjanja mnoštva carinskih i carinskih barijera i zbog nerazvijanja racionalne prometne politike. Također je postojao opći dogovor da će nova Njemačka biti savezna država, ali postojale su samo nejasne predodžbe o tome kako će biti organizirana i koje će biti relativne uloge Austrije

⁴⁴ Isto, str. 57.-58.

⁴⁵ Isto, str. 58.

i Pruske. Neosporno je da je Austrija dio Njemačke. Austrijanci su se zasigurno smatrali Nijemcima, ali taj je osjećaj imao dragocjene političke posljedice.⁴⁶

Austrija i Češka činile su značajan dio Njemačke konfederacije, ali Nijemci su to vidjeli kao pravo zbog svoje kulturne superiornosti da vladaju multinacionalnim Habsburškim Carstvom. Liberalni Austrijanci imali su neke simpatije prema nacionalnim težnjama Mađara, Talijana i Poljaka, ali na njih se nije gledalo kao na goruću brigu. Smatrali su da su svi slični osjećaji slavenskih naroda unutar Carstva očito smiješni. Nitko nije razmišljao o napuštanju Carstva i spajanju u ujedinjenu Njemačku. Liberali su se zalagali za načela Francuske revolucije, barem u njezinoj ranijoj i umjerenoj fazi, i bili su naklonjeni Grcima 1820-ih, Poljacima 1830./1. i Švicarcima 1847./8. Konzervativci su se potpuno protivili i tvrdili su da će liberalni poziv na slobodu neizbježno dovesti do kaosa i terora. Red i stabilnost bili su, prema njihovom mišljenju, bitni preduvjeti za stvarnu slobodu, a alternativa redu i stabilnosti bila je revolucija. Ne može postojati srednji put. Umjesto beskrajnih prepirki i sukoba nepomirljivih gledišta koje su liberali rado nazivali demokracijom, morala je postojati tradicionalna i legitimna vlast koja je postojala milošću Božjom. "Autoritet, a ne većina" bio je poziv konzervativaca. Pojam napretka smatran je ispraznom iluzijom. To što se moglo odsjeći glave u ime razuma pokazalo je da društvo treba voditi vjerski sankcionirani autoritet koji je otporan na utopijsku oholost.⁴⁷

Njemački konzervativizam bio je polova odvojen od progresivnog konzervativizma Edmunda Burkea i mnogo bliži crnačkim reakcionarnim fulminacijama de Maistrea i Bonalda. Za konzervativce je urbana srednja klasa bila najveća opasnost. Kapitalisti, intelektualci i liberalni državni službenici, sa svojim opasnim govorom o vladavini razuma i svojim pozivima na ustav, bili su u sukobu s masom ljudi koji su jednostavno željeli mir i tišinu u uređenoj, hijerarhijskoj zajednici u kojoj svatko zna svoje mjesto, u onome što je Karl Ludwig von Haller nazvao "patrimonijalnom državom". Ovaj napad na buržoaziju donio je konzervativcima značajnu podršku obrtnika i seljaka, koji su gubili tlo pod nogama kako je Njemačka brzo postajala industrijsko društvo. Konzervativci su osudili ekonomski liberalizam jer je sa sobom donio otuđenje, odvajanje kapitala i rada, raspad tradicionalnih veza i stvaranje bezdušne birokratske države s hidrom na čelu. Fascinantno je promatrati koliko su mnogi njihovi napadi na buržoasko

⁴⁶ Isto, str. 58.

⁴⁷ Isto, str. 58.-59.

društvo vrlo slični onima kasnijih socijalista. Za ljude poput Adama Müllera, Friedricha Schlegela i Görresa u njegovoj posljednjoj inkarnaciji koje navodi sami autor, nazvati ovo turobno i neljudsko društvo "slobodnim" bilo je okrutno ismijavanje. Konzervativci su bili jednako žestoki u svojoj osudi nacionalizma. Za njih je to bilo flagrantno kršenje legitimnih, starih i suverenih prava, zamisao bezbožne buržoazije. Bili su partikularisti, pristaše Njemačke konfederacije kojom je dominirao Metternich i Europe Svete alijanse.⁴⁸

5.4. Zollverein

Jedini istaknuti događaj u svenjemačkoj politici tih desetljeća bilo je osnivanje njemačkog *Zollvereina*, kako ga navodi Thomas Nipperdey. U smislu razvoja njemačke nacionalne ekonomije, kao i u povijesti formiranja nacionalne države i borbe za dominaciju između Pruske i Austrije, označio je početak nove ere. Gospodarska kretanja kretala su se u smjeru podjele rada i sve veće integracije različitih sfera gospodarstva; tržišta su se širila. Međunarodna konkurencija i postojanje samostalnih nacionalnih ekonomija u Francuskoj i Velikoj Britaniji prisilili su Nijemce da se udruže kako bi formirali vlastito. Carinske granice bile su prepreke i nisu imale smisla. Ekonomski napredak bio je uvjetovan jedinstvenim ekonomskim teritorijem, što je značilo jedinstveni sustav carina, transporta i valute. Postojali su i čvrsti ekonomski razlozi za kretanje prema nacionalnom jedinstvu.⁴⁹

Friedrich List, koji je kao mladić bio profesor u Tübingenu, bio je jedan od prvih koji je vodio kampanju za takve ideje. Ali glavni akteri u ovoj drami nisu gledali tako daleko unaprijed i uzeli su svoj znak s druge strane. Na Bečkom kongresu protivljenje iz Bavarske, zabrinuto za svoj suverenitet, spriječilo je Konfederaciju da postigne jedinstvenu carinsku politiku. Predložene rasprave završile su u pat poziciji, isprva zbog političkog i ekonomskog partikularizma pojedinih država. Odvojeni njemački teritoriji bili su zapravo u različitim fazama ekonomskog razvoja i još uvijek su bili previše heterogeni. Pruska je bila ta koja je napravila prve korake prema rješavanju ovog pitanja. Pruska je, zbog odvajanja svojih dviju zapadnih pokrajina od središnjeg teritorija na istoku (i carinske granice duge 7.500 km s mnogim enklavama i eksklavama), imala vitalni interes za veće carinsko područje. Pruska je 1818. donijela novi carinski zakon, osmišljen kako bi

⁴⁸ Isto, str. 59.

⁴⁹ Nipperdey, Thomas., „*Germany from Napoleon to Bismarck: 1800-1866. Vol. 333.*“, str. 316.

racionalizirao sustav naplate cestarine, integrirao državu u smislu carinske politike i prisilio enklave i male države okružene Pruskom da se pridruže pruskom sustavu. Kako bi se spriječilo krijumčarenje, zakon je zahtijevao visoke cestarine za prekogranični tranzit i - nešto rijetko do tada - strogo se provodio. Takav rigorozan jednostrani potez Pruske posvuda je podigao obrve i potaknuo gorčinu i prosvjed. Osjećalo se da je to partikularističko.⁵⁰

Njemačko udruženje za trgovinu i obrt (*Deutscher Handels- und Gewerbeverein*), jedno od prvih pannjemačkih udruženja, uglavnom južnih i središnjih njemačkih poduzetnika pod vodstvom svog "konzultanta" Friedricha Lista, organiziralo je pokret peticija velikih razmjera za zajedničku carinsku uniju i iznijelo svoj slučaj Konfederaciji i vladama – koje su, naravno, bile, oprezni prema takvim demokratskim i "međudržavnim" inicijativama. Međutim, niz vlada okrenuo se protiv jednostrane politike Pruske. Budući da je jedinstvena carinska politika za cijelu Konfederaciju očito nailazila na prepreke, delegat *Bundestaga* Württemberga Wangenheim, koji je bio u kontaktu s Listom, osmislio je plan trijadnog rješenja carinske politike. To je uključivalo spajanje srednjih i malih država, odnosno "čistih" njemačkih i za sada prvenstveno južnonjemačkih država. Brojni bavarski političari također su dodali svoj glas ovom cilju.⁵¹

U svibnju 1820. godine Württemberg, Baden, Bavarska, Hessen-Darmstadt i većina tiringijskih država sklopile su preliminarni carinski ugovor. Ali dugi pregovori između tih država, koji su trajali od 1820. do 1825. godine, nisu uspjeli, prvo zbog sukoba između Badena i Bavarske, koja je bila orijentirana na slobodnu trgovinu, koja je favorizirala protekcionističku carinsku politiku, i, drugo, zato što Bavarska u konačnici nije željela trijadno rješenje koje bi davalo jednaka prava svima, čak i ako je to bilo ograničeno samo na carinsku politiku. Željela je ili bavarsku hegemoniju ili zadržavanje punog suvereniteta-sve drugo značilo bi neprihvatljiv gubitak vlasti od strane Bavarske. Činilo se da ni Konfederacija ni južnonjemačke države nisu spremne za zajedničku carinsku politiku. Pruska je, zapravo, vodila ono što je predstavljalo carinski rat protiv anhaltskih kneževina 1819.-20. To je bilo prisiljeno završiti 1821.-22.; i, uglavnom uz pomoć slobodnog kretanja odobrenog brodarstvu na Elbi, nastala je ogromna krijumčarska zona-*Anhalt*, gdje se uvozilo sedam puta više po glavi stanovnika od Pruske. Međutim, u cjelini, središnja

⁵⁰ Isto, str. 316.

⁵¹ Isto, str. 316.-317.

Njemačka ostala je zaključana u svojevrsnom pozicijskom ratu u carinskoj politici, što nije puno utjecalo na popularnost Pruske u to vrijeme.⁵²

Utjecajni pruski političari, uključujući šefa njemačkih i carinskih poslova u ministarstvu vanjskih poslova, Albrechta Eichhoma, a prije svega Friedricha von Motza, podrijetlom iz Hessenskog biračkog tijela, vrhovnog predsjednika pokrajine Saske i ministra financija od 1825., izradili su dalekosežne prijedloge. Nastojali su dugoročno stvoriti zasebnu konfederaciju u pogledu carinske politike, barem za sjevernu i središnju Njemačku, u kojoj bi Pruska, kao najjača gospodarska sila, prirodno bila na čelu. Za Motza, jednog od rijetkih političkih mislilaca tog vremena (Heinrich von Treitschke ga je nazvao „državnikom u kabinetu poslovnih ljudi“), to je očito imalo šire političke implikacije za njemački govorni teritorij. Bio je uvjeren da male države nisu sposobne riješiti političke probleme tog vremena, te da se stoga, i sasvim neromantično, Njemačka treba ujediniti u veliku i jaku državu. Austrija je, smatrao je, iznutra rastrgana i previše upletena u europske poslove da bi riješila njemačko pitanje, pa bi se Austrija trebala odvojiti od Njemačke, a Pruska bi je trebala ujediniti. Carinsko ujedinjenje tada bi bio prvi korak prema ujedinjenju države. Kao što je Motz rekao 1829. godine, "Ako je činjenica političke znanosti da su carine samo rezultat političke podjele između različitih država, također mora biti istina da bi ujedinjenje tih država u carinsku i trgovinsku uniju također trebalo dovesti do ujedinjenja unutar jednog te istog političkog sustava." U isto vrijeme, Motz je, kao i mnogi drugi liberalni reformistički državni službenici iz doba restauracije, bio uvjeren da će ekonomska politika usmjerena prema interesima buržoaskog društva u konačnici učiniti donošenje ustava kompatibilnim s interesima države. Carinska politika također je bila ustavna politika. To je, međutim, bilo samo jedno gledište i nisu ga nužno dijelili svi. Od goruće važnosti za Prusku bila je potreba za spajanjem dviju polovica države. Ovaj partikularistički interes Pruske počeo je nalaziti zajednički cilj s onim snagama koje su tražile nacionalno ekonomsko jedinstvo. Ono što je u konačnici bilo važno u pruskim političkim krugovima bilo je da će se novi ekonomski poredak temeljiti na slobodnoj trgovini, barem u načelu. Državni dužnosnici bili su sljedbenici Adama Smitha; vjerovali su u međunarodnu podjelu rada i vidjeli su konkurenciju kao poticaj ekonomskom napretku. Gospodarstvo i geografija zemlje - agrarni izvoz i zapadna, središnja

⁵² Isto, str. 317.

njemačka i šleska industrijska i trgovinska regija - činilo se da pružaju dobre uvjete za slobodnu trgovinu.⁵³

Krajem 1820-ih Pruska je pojačala svoju carinsku politiku. Novi carinski rat prisilio je *Anhalt* da se pridruži svom carinskom teritoriju 1828. godine, ali biračko tijelo Hessena i Hannovera, koje je odvajalo zapadne pokrajine od ostatka države, nije se moglo pridobiti. Strategija kretanja naprijed "od granice do granice" završila je u slijepoj ulici. Rješenje pruskog problema integracije ukazivalo je na potrebu za većim svenjemačkim okvirom. Ponovno 1828. godine Pruska je sklopila carinski ugovor s Hessen-Darmstadtom. Što se tiče carinske politike, to je bio "skok" preko glavne granice, koji je trebao potaknuti susjedne države da slijede njihov primjer. Pruska je Hessenu jamčila iznimno povoljne financijske uvjete i stavila je na raspolaganje vlastitu carinsku upravu, a sve je to bilo osmišljeno kako bi pruski sustav učinio privlačnim. Nepruske države osjećale su se ugroženima. Austrija, vezana za vlastitu zasebnu ekonomsku politiku, očito nije bila u poziciji da razvije vlastite protumjere u smislu carinske politike, a Metternich nije mogao nastaviti sa svim oružjem protiv svojih najvećih saveznika u svojoj politici obnove. Ali države koje su bile najjače pogođene, Hannover, izborno tijelo Hessen, Nassau, također Saska, neke od Tiringijskih država, Brunswick i Bremen, formirale su središnju njemačku trgovačku uniju, uz dobronamjernu pomoć Francuske i Austrije. Visoke tranzitne cestarine u pruskom trgovačkom prometu zapad-istok i obveza da se ne pridruži nijednom dijelu svog sustava naplate cestarine, označili su ovu uniju kao proizvod jednostavne negacije. Postojanje ove unije navelo je Prusku i Hessen-Darmstadt, također 1828. godine, da se pridruže novostvorenom sustavu koji pokriva Bavarsku i Württemberg, iako je imao male izgleda za širenje ili, zapravo, bilo kakav značajan uspjeh. Pruska je uspjela, uz pomoć svoje politike izgradnje cesta, pridobiti dvije države Tiringije, izgrađivši tako most preko južne Njemačke.⁵⁴

Godine 1829. potpisan je trgovinski sporazum između pruskog i južnonjemačkog carinskog sustava, koji je predviđao ukidanje carina i približavanje dvaju sustava. Središnjemačka unija se raspala. Godine 1831. izborno tijelo Hessena pridružilo se pruskom sustavu, što je značilo da je Pruska konačno stvorila vezu koju je tražila sa zapadnim provincijama. U ožujku 1833. sustav Pruska-Hessen i sustav Bavarska-Württemberg konačno su se udružili u zajedničku organizaciju,

⁵³ Isto, str. 317.-318.

⁵⁴ Isto, str. 318.

za koju je usvojen naziv *Deutscher Zollverein* (Njemačka carinska unija). Pruska je, pak, napravila znatne ustupke u pogledu raspodjele prihoda, što je bio značajan čimbenik u ostvarivanju spajanja. Bavarska je, na primjer, uspjela povećati svoje prihode od cestarine za 100%; Pruska ih je, s druge strane, podigla za samo 25%. Saska i Tiringijska država pridružile su se ubrzo nakon toga.⁵⁵

U novogodišnjoj noći 1834. napuštena su ograničenja cestarine i nastao je *Zollverein*. Godine 1835.-36. pridružili su se Baden, Nassau i Frankfurt, a 1841. sporazumi su obnovljeni za daljnjih dvanaest godina. Do 1842. godine 28 od 39 država u Konfederaciji pripadalo je *Zollvereinu*. Sjevernonjemačke ravničarske države, Hannover, Brunswick i Oldenburg, surađivale su u "poreznoj uniji" organiziranoj na sličan način. *Zollverein* nisu zaključile vlade iz 'nacionalističkih' interesa, pa čak ni iz političkih motiva. Vodeći čimbenici bili su partikularistički, a dobrim dijelom i fiskalni interesi. Ali *Zollverein* je probio njemački sustav koji je instalirao Bečki kongres 1815. godine, u to nema sumnje. Metternich je s oštrim uvidom primijetio da je *Zollverein* bio 'država u državi'; omogućila je ili potvrdila "prevlast" Pruske i destabilizirala njemačku situaciju, promičući, kako je rekao, "vrlo opasnu ideju njemačkog jedinstva". Svakako, *Zollverein* je kombinirao ideju objektivnog nacionalnog spajanja i pruske hegemonije, te je bio preteča kasnije "*kleindeutsch*" nacionalne države. Objektivno govoreći, *Zollverein* bi neizbježno promovirao formiranje takve nacionalne države. Svima je pružio alternativni model funkcionalne federacije. Međutim, stara ideja povjesničara, da je *Zollverein* neizbježno doveo do osnivanja "*kleindeutsches Reich*", nije održiva. Suvremena iskustva s Europskom zajednicom naučila su nas drugačije. Pruska je ostala, poput država srednje veličine i poput Austrije, nepokolebljivi pristaša i branitelj državne konfederacijske strukture Njemačke, suvereniteta pojedinih država, i zasad se protivila svim pokretima koji su tražili jedinstvenu nacionalnu državu. To se može činiti neumjesnim, čak i kontradiktornim, zajedno s njegovom predanošću, ekonomskom jedinstvu "*kleindeutsch*", ali politički gledano to je bio njegov glavni cilj. Budući da je Austrija ostala izvan unije kao snažna savezna sila, članovi sindikata očito su se uvijek protivili spajanju s Austrijom. To je ono što je osiguralo vlastiti suverenitet i konfederacijsku državnu strukturu Njemačke. Čak je i sam *Zollverein* bio organiziran po uzoru na konfederaciju država. Najviši organ bio je kongres delegata, a svaki je član imao pravo veta i priliku izaći, ako to želi. Unatoč svim pažljivim uvjerenjima o jednakosti, nije bilo sumnje da je Pruska, kao najjača gospodarska sila, imala hegemonijski

⁵⁵ Isto, str. 318.

položaj. Dugoročno gledano, Pruska je, prijeteći da će napustiti uniju, bila u boljem položaju da prisili ostale da pristanu na njezine želje nego obrnuto; Međutim, za sada unija nije bila toliko rastrgana sukobima.⁵⁶

5.5. Studentski radikalizam

Među demagozima i radikalima koji su podržavali pokret za ustavnu reformu bili su intenzivno nacionalistička studentska bratstva i jednako strastveni gimnastički klubovi koje su osnovali Friedrich Ludwig Jahn i Friedrich Friesen. Ovi radikalni nacionalisti utjecali su na apsurdno "germanski" izgled, s prepoznatljivim šeširima i odjećom, raščupanom bradom i sanjivim pogledom prema dalekim horizontima. Tako odjevene usamljene figure naseljavaju slike majstorskog romantičnog umjetnika Caspara Davida Friedricha. Često su bili grubi, bili su neprivačno prezirni prema svim strancima i skloni zajedljivom antisemitizmu.⁵⁷

Prvo studentsko bratstvo (*Burschenschaft*) osnovano je u Jeni 1815. godine. Autor Martin Kitchen opisuje kako su zahtijevali su drastičnu reformu zagušljivih sveučilišta sa svojim zastarjelim nastavnim planovima i programima, a bili su inspirirani vizijom demokratske i slobodne zajednice, ali su također bili žestoko nacionalistički i odbacili su kozmopolitizam ranije generacije studenata. Iako se malo njih zapravo borilo u ratovima za oslobođenje, usvojili su crnu, crvenu i zlatnu boju Slobodnog korpusa Lützow, kao i njihov moto: "Čast, sloboda i domovina". U listopadu 1817. *Burschenschaft* je organizirao festival u Wartburgu u Eisenachu kako bi obilježio treću stogodišnjicu reformacije i također proslavio bitku kod Leipziga 1813. godine. Prisustvovalo mu je oko 500 studenata s raznih sveučilišta i nekolicina simpatičnih profesora. Prve večeri neki od Jahnovih radikalnijih sljedbenika zapalili su krijes na koji su bačeni razni predmeti koji simboliziraju militarizam i feudalizam, kao što su kaplarov štap za razmetanje, perika s pletenjem i par korzeta, zajedno s djelima određenih pisaca koji se smatraju "nenjemačkima", među kojima su i djela popularnog dramatičara Augusta von Kotzebuea, koji je također djelovao kao jedan od carskih doušnika o njemačkim poslovima. Godinu dana kasnije razna bratstva udružila su se kako bi formirala nacionalnu organizaciju s pomalo zbunjujućim programom koji je kombinirao ideale Francuske revolucije, kao što su sloboda, nacionalno jedinstvo i predstavnička vlada, s političkim

⁵⁶ Isto, str. 318.-319.

⁵⁷ Kitchen, Martin., „*A History of Modern Germany*“, str. 52.

gotičkim preporodom koji je imao intenzivnu romantičnu žudnju za idealiziranom vizijom srednjovjekovnog Carstva i mitske prošlosti. Na sveučilištima u Jeni i Giessenu postojale su male skupine njemačkih jakobinaca koji su bili odani sljedbenici izvjesnog Karla Follena, koji je predavao u Giessenu. Pozvali su na centraliziranu republiku koja bi bila izraz opće volje naroda, koja bi se po potrebi stvorila nasiljem. Metternich je bio užasnut kada je primio izvješća o festivalu u Wartburgu i bio je uvjeren da je *Burschenschaft* ozbiljna prijetnja koju treba eliminirati. Na Europskom kongresu u Aachenu 1818. zatražio je da se sveučilišta stave pod strogi nadzor, ali je naišao na oštro protivljenje Wilhelma von Humboldta, koji je akademsku slobodu smatrao svetinjom. Hardenberg mu je jednom dao punu podršku.⁵⁸

U ožujku sljedeće godine jedan od fanatičnih sljedbenika Karla Follena, student teologije Karl Sand, nasmrtno je izbo Kotzebua u njegovom domu u Mannheimu. Ubrzo nakon toga, visokog državnog službenika u Nassauu ubio je ljekarnik za kojeg se znalo da je blizak radikalnom studentskom krugu u Jeni, poznatom kao "Crnci" (*die Schwarzen*). Među liberalima je bilo mnogo simpatija prema Sandinim postupcima. Kao što je to često slučaj, žrtva je okrivljena za zločin. Görres je objavio da je "despotizam" glavni uzrok. Jedan ugledni profesor teologije smatrao je da je Sand djelovao iz uvjerenja i čistoće srca. Sand je umro kao mučenik za nacionalnu stvar, a njegov lukavi krvnik, čovjek demokratskih uvjerenja, sagradio je vrtu šupu u vinogradu izvan Heidelberga od drveta sa skele. Ubrzo je postao popularno hodočasničko mjesto. Metternich je odlučio poduzeti odlučne mjere protiv sveučilišta i radikalnog tiska, koje je smatrao ozbiljnom prijetnjom konfederaciji, ali je naišao na određeni otpor niza država članica bilo kakvom zadiranju u njihov suverenitet koje bi takav korak neizbježno uključivao. Pruske vlasti izvršile su nekoliko uhićenja, među kojima su bili Jahn i Ernst Moritz Arndt. Veliki teolog i filozof Friedrich Schleiermacher, koji je izrazio suosjećanje s radikalnim studentima, stavljen je pod strogi policijski nadzor.⁵⁹

Metternich se sastao s pruskim kraljem u Teplitzu kako bi razgovarali o situaciji, a zatim je sazvao sastanak šefova glavnih njemačkih država u Karlsbadu u kolovozu. Dogovorili su se o programu za gušenje radikalnog pokreta koji je prošao kroz Bundestag na krajnje sumnjiv i ishitreni način, a proglašen je 20. rujna 1819. kao *Carlsbad Decrees*. Sveučilišta su stavljena pod

⁵⁸ Isto, str. 52.-54.

⁵⁹ Isto, str. 54.

strogi policijski nadzor i svaki profesor za kojeg se utvrdi da iznosi stavove za koje se smatra da ugrožavaju državne institucije ili javni red trebao je biti odbačen. *Burschenschaft* je bio zabranjen, a svi njegovi članovi isključeni su iz državne službe. Novine i pamfleti trebali su biti cenzurirani. Međutim, knjige dulje od 320 stranica smatrale su se preskupima za opću potrošnju i nisu bile podložne cenzuri prije objavljivanja sve do 1842. godine. U Mainzu je osnovano povjerenstvo za otkrivanje revolucionarnih aktivnosti. Konfederacija je mogla intervenirati u bilo kojoj državi koja je odbila provesti ove mjere ili kojoj je prijetila revolucija. Praktički jedina funkcija Njemačke Konfederacije sada je bila slomiti radikalno neslaganje. Metternich je pokušao otići korak dalje i zaustaviti pokret za ustavnu reformu i opozvati neke od progresivnijih ustava. Ovdje je bio frustriran otporom Württemberga, Bavarske i Saske-Weimara, ali je uspio progurati mjere koje su ustavne promjene učinile iznimno teškim. Provedba dekreta iz Karlsbada razlikovala se po težini od države do države. Strogo su se provodili u Pruskoj i Austriji. Radikalni studenti dobili su duge zatvorske kazne, a mnogi istaknuti profesori bili su rustikalni. Gimnastika je bila strogo zabranjena. Fichteovi žestoko nacionalistički „Govori njemačkom narodu“ nisu se smjeli ponovno tiskati. Godine 1827. komisija u Mainzu objavila je izvješće koje je dočekano s podrugljivim porugama. Za Schleiermachersa, Arndta i Fichtea se govorilo da su nadahnuli "demagoge" koje su također ohrabivali Stein, Hardenberg i drugi veliki reformatori.⁶⁰

5.6. Revolucionarni pokreti

Godine 1830. revolucija se sada približila sve više kako to spominje autor Martin Kitchen. Srpanjska revolucija u Francuskoj pokrenula je niz pobuna diljem Europe. Belgija se odvojila od Nizozemske. U Italiji su se dogodile brojne pobune. U Poljskoj je došlo do velikog ustanka protiv ruske vladavine. Engleska i Francuska su stavile do znanja da neće tolerirati nikakvu intervenciju u Belgiji, a u svakom slučaju Austrijanci su imali pune ruke posla u Italiji, a Rusi su imali pune ruke posla u Poljskoj. Stvaranje neovisne Belgije bio je još jedan veliki korak unatrag za Metternicha. Pokazalo se da je moguće zaustaviti formiranje belgijske republike, a francuske težnje da se Belgija pretvori u kvaziprotektorat bile su osujećene, ali načelo legitimiteta bilo je osujećeno i drugi su mogli doći u iskušenje da slijede belgijski primjer.⁶¹

⁶⁰ Isto, str. 54.-55

⁶¹ Isto, str. 63.

Utjecaj srpanjske revolucije osjetio se i u Njemačkoj. Heine, koji je ljeto provodio na Helgolandu, provodio je neprospavane noći i zamišljao kako grubo budi "krupne filistejce koji hrču" iz njihove omamljenosti. U Brunswicku su se održali prosvjedi protiv strogog apsolutističkog režima vojvode Karla, koji je 1827. oduzeo savjetodavna prava imanjima. Kad je vojvoda odbio učiniti bilo kakve ustupke, rulja obrtnika, radnika i mladića zapalila je palaču i on je pobjegao. *Landtag* ga je proglasio nesposobnim za vladanje i njegov brat je imenovan regentom. Vojvoda se pokušao vratiti, ali su ga zaustavile vojne jedinice uz potporu milicije. Nakon seljačke pobune 1832. godine proglašen je ustav koji je ojačao zastupljenost srednje klase i seljaka te umanjio utjecaj aristokracije. Izborni knez Hessena, Vilim II., bio je jedan od najgorih despota u Njemačkoj. Razbjesnio je buržoaziju majmunstvom *ancien régimea* i razmetanjem svojom ljubavnicom. Demonstracije su održane u Kasselu, Hanauu i Fuldi pozivajući na dijetu. Formirana je dobrovoljačka milicija i bili su rasprostranjeni prosvjedi protiv svih vrsta zlostavljanja. Kao i u Brunswicku, obrtnici i radnici bili su najaktivniji, a buržoazija je iskoristila tu činjenicu da tvrdi da je ustav neophodan kako bi se izbjegao građanski rat između onih koji imaju i onih koji nemaju. Izbornik je popustio i imenovao *Landtag* koji je odmah zahtijevao da abdicira. Prijestolonasljednik je postao ko-regent, a usvojen je ustav koji je bio daleko najnapredniji u cijeloj Njemačkoj. Postojao je jedan dom koji je biralo razumno široko pravo glasa i kojim su dominirali buržoazija i seljaštvo. To je bilo jedino parlamentarno tijelo u Njemačkoj koje je imalo pravo pokretati zakone i staviti veto na hitne uredbe. Prosvjedni pokret u Saskoj bio je višestruk. Većina se složila da zastarjeli sustav vlasti treba drastično revidirati i modernizirati društvo, ali to je bilo pomiješano s konfesionalnim svađama i zanatskim prosvjedima protiv industrijalizacije. Nakon niza prosvjeda imenovano je ministarstvo za reformu, ali je ubrzo bilo pod pritiskom da nastavi s poslom. Rezultat je bio novi ustav 1831. koji je, iako ni približno tako progresivan kao onaj u izbornom Hessenu, bio značajan korak naprijed.⁶²

Hannover je također bio poprište nasilnih manifestacija protiv reakcionarnog režima grofa Münstera. U sveučilišnom gradu Göttingenu učitelji (*Privatdozenten*) vodili su pobunu koju je vojska morala ugušiti. Vlada je odlučila djelovati. Münster je smijenjen i započele su rasprave s parlamentom o ustavu koji je stupio na snagu 1833. godine. Malo je ustupaka urbanim liberalima, ali su se utješili činjenicom da su porezi smanjeni i seljaštvo konačno oslobođeno svojih feudalnih

⁶² Isto, str. 63.-64.

obveza. U južnoj Njemačkoj 1830. nije bilo takvih dramatičnih previranja, ali liberalna oporba bila je ohrabrena da zauzme hrabriji stav i bilo je nekoliko demonstracija u korist poljske neovisnosti, od kojih je najveća bila u Münchenu, koji je razbila vojska.⁶³

Radikalne skupine bile su ohrabrene ovim događajima 1830. godine, a 1832. godine održan je veliki sastanak u Hambachu u Palatinatu koji je organizirala nedavno osnovana "Udruga za tisak i domovinu". Prisustvovalo je između 20.000 i 30.000 ljudi, što je najveći politički prosvjed do sada u Njemačkoj. Mahali su crnom, crvenom i žutom njemačkom zastavom, zajedno s bijelim orlom Poljske. Uglavnom su to bili obrtnici i seljaci, ali prisustvovali su brojni studenti, zajedno s nekim predstavnicima iz Francuske i Poljske. Slušali su niz uzbudljivih govora u kojima su pozivali na demokratsku "pravnu revoluciju" koja je išla daleko dalje od liberalne ustavne reforme, za emancipaciju žena i za formiranje njemačke nacionalne države. Ton tih govora bio je kozmopolitski i daleko od bijesnog njemačkog nacionalizma festivala u Wartburgu. Nekoliko manjih prosvjeda održano je drugdje u Njemačkoj i bilo je izoliranih slučajeva nasilja. Čak su se i umjereni reformatori, poput Heinricha von Gagerna i Karla Rottecka, složili s vlastima da je sve to djelo zavedenih demagoga. Na Metternichov poticaj Bavarska je proglasila izvanredno stanje, a drevni feldmaršal poslan je u Falačku da okupi radikale i iščupa mnoga stabla slobode koja su provokativno posađena diljem regije. Većina kolovođa festivala u Hambachu uspjela je izbjeći uhićenje. Mjesec dana kasnije Bundestag je donio "Šest članaka" koji su drastično ograničili prava dijeta i osnovao Kontrolno povjerenstvo kako bi se osiguralo da se te odredbe rigorozno provode. Proglašen je savezni zakon koji je pooštrio cenzuru i zabranio sva politička udruženja i sastanke. Prosvjedni pokret nastavljen je unatoč tim mjerama.⁶⁴

Sljedeće godine u Falačkoj su održane proslave kako bi se obilježila godišnjica festivala u Hambachu. U Frankfurtu na Majni skupina studenata iz Heidelberga predvodila je napad na glavnu stražarnicu. Bila je to dramatična gesta osmišljena da izazove opću pobunu u kojoj će zgrada Bundestaga biti zauzeta, delegati uhićeni i formirano revolucionarno vijeće. Kao što je to često slučaj, građani su cijelu epizodu otpisali kao studentsku šalu i gledali na nju sa zabavnom distancom. Vlasti nisu dijelile tu ravnodušnost. Poslana je vojska i ubijeno je šest vojnika, zajedno s jednim studentom. Metternich je zatim progurao daljnje represivne zakone. Osnovan je Središnji

⁶³ Isto, str. 64.

⁶⁴ Isto, str. 64.-65.

ured za političku istragu koji je odmah počeo s radom na pronalasku radikala. U roku od deset godina provedeno je 2000 istraga. Pruske vlasti poduzele su drastične mjere. Uhićeno je dvjesto i četiri studenta, od kojih je većina osuđena na dugotrajne zatvorske kazne. Trideset i devet ih je osuđeno na smrt. Članstvo u studentskom bratstvu sada se smatralo veleizdajom.⁶⁵

Godine 1835. policija je otkrila mrežu radikalnih intelektualaca i obrtnika iz Giessena, Marburga i Frankfurta koji su pozivali na nasilno svrgavanje postojećeg poretka i stvaranje republike temeljene na narodnom suverenitetu i istinskoj jednakosti. Brilljantni mladi dramatičar Georg Büchner bio je izvanredan glasnogovornik ove skupine i u svom Hessenskom kuriru iz 1834., čiji je koautor s Friedrichom Ludwigom Weididom, skovao je slogan koji će postati istrošeni klišej u ljevičarskim krugovima: "Mir kolibama! Rat palačama!" Büchner je uspio izbjeći uhićenje i pobjegao u Zürich gdje je umro od tifusa 1837. u dobi od 24 godine. Liberalna buržoazija koja nije živjela ni u kolibama ni u palačama bila je užasnuta ovim zapaljivim idejama i suosjećala je s vlastima u njihovoj odlučnoj potrazi za opasnim radikalima. Da su pročitali Büchnerovu majstorsku studiju složenosti i moralnih dvosmislenosti Francuske revolucije u njegovoj drami Dantonova smrt, ili njegovu potresnu analizu struktura društvene kontrole i psihološke ovisnosti kod Woyzecka, da ne spominjemo njegovo nježno ismijavanje starog poretka u njegovoj komediji Leonce i Lena, bili bi manje ogorčeni. Büchner je bio jedan od brojnih nadarenih radikalnih pisaca 1830-ih, među kojima je bio i Heine, čiji su politički stihovi izražavali njegov odnos ljubavi i mržnje prema Njemačkoj, i koji je dao oduška svojoj ironičnoj duhovitosti jezikom neusporedive briljantnosti i jasnoće. Heine i Ludwig Börne bili su vodeće ličnosti književnog pokreta poznatog kao "Mlada Njemačka", čije je spise Bundestag zabranio 1835. zbog nemoralna i bogohuljenja. Neposredni uzrok ove drastične akcije bilo je objavljivanje romana Karla Gutzowa, „*Wally the Skeptic*“, koji je napao licemjerje crkava i propovijedao slobodnu ljubav i emancipaciju žena. "Mladi Nijemci" bili su politički naivni, a malo je njihovih književnih djela od velike vrijednosti. Samo je Heine kombinirao književni genij sa zapanjujućom sposobnošću da analizira slabost svog vremena. Povijest je često dokazala da je bio u pravu. Heine i Börne bili su najistaknutiji njemački prognanici u Parizu. Bili su među osnivačima "Njemačkog narodnog udruženja" (*Deutsche Volksverein*) osnovanog u Parizu kao ogranak Udruženja novinara. Policija ju je raspustila 1834. i tvrda jezgra radikala osnovala je "Savez odmetnika" (*Bund der Geächteten*); nekoliko godina

⁶⁵ Isto, str. 65.

kasnije formirana je odcijepljena skupina pod nazivom "Unija pravednika" (*Bund der Gerechten*) koja je zagovarala nepromišljeni komunizam i s kojom je mladi Karl Marx ubrzo stupio u kontakt. Njegova najistaknutija ličnost bio je William Weitling, krojački pomoćnik koji je živio u egzilu u Francuskoj i Švicarskoj, koji je u nizu knjiga iznio svoju verziju utopijskog socijalizma. Bila je to predindustrijska fantazija u kojoj industrijski proletarijat nije igrao nikakvu ulogu. Njegova mesijanska vizija, u kojoj će vlasništvo i novac biti ukinuti i u kojoj je Isus viđen kao izvorni komunist, trebala se ostvariti kroz socijalnu revoluciju. Stoga se kroz Mladonijemce i njihove naivne utopijske letove mašte Hambach Festival može promatrati u kontekstu europskog socijalističkog pokreta.⁶⁶

Pruska i Austrija ostale su izuzetno mirne tijekom ovih nemirnih godina, ali pokušaji u izbornom Hessenu da se vrati sat unatrag naišli su na snažan otpor i postojala je stalna napetost između vlade i Landtaga. Pritisak naroda prisilio je regenta da smijeni žestoko reakcionarnog prvog ministra Ludwiga Hassenpfluga, šogora braće Grimm iz bajke, ali sljedeća ministarstva nisu bila veliki napredak i izborni Hessen ostao je visoko na listi država koje zaslužuju liberalnu sramotu. Personalna unija Hannovera s Engleskom završila je 1837. godine kada je kraljica Viktorija postala kraljica Engleske, a na prijestolje je stupio reakcionar Ernst August od Cumberlanda. Odbio je položiti zakletvu na ustav, odbacio je sabor i proglasio ustav ništavnim. Ubrzo nakon toga, sedam istaknutih profesora u Göttingenu proglasilo je svoju odanost ustavu, nakon čega su odmah otpušteni. Kada je upozoren na moguće posljedice uklanjanja tako uglednih znanstvenika kao što su braća Grimm i povjesničari Dahlmann i Gervinus, kralj je dao uznemirujuće pronicljivu primjedbu da se profesori, poput kurvi, uvijek mogu dobiti za novac. "Göttingenska sedmorka" sada su bili heroji njemačkog liberalizma. Slavljani su kao principijelni ljudi koji su podržavali ustavna prava protiv kneževskog hira. To nisu bili razbojnici koji su bacali kamenje ili gorljivi demagozi, već uglavnom apolitični profesori koji su imali hrabrosti osuditi kraljevu namjernu akciju. Baden i Bavarska podržali su apel hanoverske oporbe *Bundestagu* da ispravi te nepravde, ali većina njemačkih država podržala je Metternicha, koji je simpatizirao državni udar Ernsta Augusta, koji je tako sankcionirala konfederacija.⁶⁷

⁶⁶ Isto, str. 65.-66.

⁶⁷ Isto, str. 66.-67.

Novi ustav uveden je 1840. godine, ali to je bio daleko manje liberalan dokument od ranije verzije, jer je uvelike smanjio ovlasti sabora kojem ministri više nisu bili odgovorni. Unatoč svojoj represiji, intelektualni i politički život u Njemačkoj bio je daleko od gušenja. Sama činjenica da je Njemačka bila konfederacija značila je da se atmosfera u različitim državama uvelike razlikovala. Göttingenska sedmorka mogla je biti otpuštena u Hannoveru, ali oni koji su to željeli nisu imali poteškoća pronaći katedru na drugom sveučilištu. Također je bilo u razdoblju Karlsbadskih dekreta i šest članaka da su glavni politički pokreti u Njemačkoj postali jasno razgraničeni na konzervativce, katolike, liberale, demokrate i socijaliste. Konzervativci su bili antinacionalisti, smatrali su da bi konfederacija trebala iskoristiti svoje pune ovlasti protiv liberala i radikala, te su tvrdili da bi Austrija i Pruska trebale blisko surađivati protiv sila promjene. Pruski državnik Joseph Maria von Radowitz bio je prvi koji je vidio da se konzervativizam doista može pomiriti s nacionalizmom i tvrdio je da bi se Pruska trebala nametnuti unutar reformirane konfederacije. Katolici su, za razliku od protestanata, također počeli biti viđeni kao zasebna stranka. Relativne uloge crkve i države redefinirane su Francuskom revolucijom i sekularizacijom. Crkva je željela biti slobodna od uplitanja države, ali u isto vrijeme imati odlučujući utjecaj na središnja pitanja kao što su obrazovanje i obitelj. Katolici su se tako suprotstavili sekularnoj i autoritarnoj državi, ali i antiklerikalnim liberalima, sa svojim individualizmom i ispraznim vjerovanjem u neograničenu moć razuma. Taj će se argument nastaviti kroz cijelo stoljeće i trebao je biti briljantno rekreiran u raspravama između Naphte i Settembrinija u remek-djelu Thomasa Manna „Čarobna planina“.⁶⁸

Katolici su došli u izravan sukob s državom u Pruskoj kada je 1803. vlada zahtijevala da se istočno od rijeke Elbe djeca iz mješovitih brakova odgajaju u vjeri oca. Prema tridentskoj praksi, djeca iz brakova između katolika i protestanata morala su se odgajati kao katolici. Godine 1825. taj je zahtjev proširen na cijelu Prusku, uključujući pretežno katoličku Rajnu. Iako je papa pozvao na suzdržanost, postojao je širok otpor zakonu, a 1837. biskup Kölna uhićen je zbog javnog osuđivanja. On i brojni drugi biskupi postali su heroji u očima svih svojih suvjernika. Godine 1840., na početku svoje vladavine, Fridrik Vilim IV. ustupio je mjesto svojim katoličkim podanicima i crkva je izvojevala veliku pobjedu nad državom, dajući tako političkom katoličanstvu veliki poticaj. Osnovane su brojne katoličke udruge, hodočašća su privlačila veliki broj i imala su

⁶⁸ Isto, str. 67.

izrazite političke prizvuke. Joseph Görres objavio je još jedan briljantan pamflet, Athanasius, koji je pružio program za političko katoličanstvo. Tvrдио je da, budući da su stranke bitan dio moderne ustavne države, katolici bi se trebali organizirati kako bi se borili za svoja prava. Te su ideje prema Kitchenu razvijene u novom časopisu *The Historical-Political Pages for Catholic Germany* objavljenom u Münchenu. Görres i njegovi prijatelji vodili su rat protiv birokratske i autoritarne države, protiv liberalnih nasljednika Francuske revolucije koji žele uništiti sve što im je za sobom, protiv bezbožnog socijalizma i iznad svega protiv reformacije, koja je ležala u korijenu svakog modernog zla. Görres, nekadašnji radikal, sada je bio čvrsto u taboru katoličkog konzervativizma, sanjajući o rekonstituiranju korporativnog društva davno prošlog doba.⁶⁹

Većina njemačkih katolika bila je malo zabrinuta za filozofska pitanja individualizma i racionalizma koja su razdvajala ultrakonzervativce od liberala. Suosjećali su s katolicima u Poljskoj i Irskoj koji su se borili za nacionalnu neovisnost. Podržali su liberalne zahtjeve za slobodom izražavanja, slobodom udruživanja i smanjenjem državne moći. Neki su otišli još dalje i oštro kritizirali industrijsko društvo kao izravan uzrok siromaštva, izopačenosti i otuđenja. Zahtijevali su državnu intervenciju kako bi zaštitili radničku klasu od grubljih oblika eksploatacije, ohrabrivali radničku klasu da se organizira kako bi unaprijedili svoje interese i igrali aktivnu ulogu u obrazovanju radnika. Adolf Kolping osnovao je „Udruženje putnika“ 1845. godine kako bi se pobrinuo za potrebe radnika na njihovim putovanjima. Kasnije u tom stoljeću biskup Ketteler iz Mainza razvio je socijalni katoličanstvo u veliki politički pokret.⁷⁰

Što se tiče nacionalnog pitanja, velika većina katolika bili su federalisti, anti-Prusi, a za širu Njemačku koja je uključivala katoličku Austriju. Svi su se složili da su interesi crkve njihova najvažnija briga i odbili su dopustiti da razlike između konzervativaca i liberala kompromitiraju njihov stav o ovom kardinalnom pitanju. Politički katoličanstvo postavio je temelje za istinsku narodnu stranku u kojoj su katolički knezovi i katolički radnici, katolički konzervativci i katolički liberali, Prusi i Bavarci, mogli raditi zajedno za zajedničke ciljeve. Konzervativci su zastupali interese stare elite, liberali interese nove, ali katolički pokret je nadišao tu podjelu i nije imao jasno

⁶⁹ Isto, str. 67.-68.

⁷⁰ Isto, str. 68.

definiranu klasnu pristranost. To su bili počeci kršćansko-demokratskog pokreta koji će igrati tako važnu ulogu u europskoj politici.⁷¹

Nažalost, ova podjela između katoličkih i protestantskih liberala uvelike je oslabila liberalni pokret u Njemačkoj, a time i ojačala konzervativni tabor i zakočila razvoj parlamentarne demokracije. Liberali su se sve više distancirali od radikala. Bili su duboko sumnjičavi prema radikalnom pozivu na jednakost. Iako su prihvaćali da je jednakost bitan preduvjet slobode, bili su svjesni da jednakost može uništiti i slobodu. Pred sobom su imali primjer Francuske revolucije koja je jasno pokazala totalitarne aspekte egalitarizma, a de Tocquevilleova studija o američkoj demokraciji, objavljena 1835., bila je naširoko čitana u liberalnim krugovima. Liberali su se užasali revolucijom i ruljom, koju su radikali pobuđivali svojom vatrenom retorikom. Kako se liberalizam pomaknuo udesno, prestao je biti čisto buržoaski pokret i privukao je brojne aristokrate poput Heinricha von Gagerna, princa Karla zu Leiningena i Antona von Schmerlinga, koji će odigrati važnu ulogu u revoluciji 1848. godine.⁷²

Svi su se složili da postojeće stanje stvari treba drastično promijeniti i da Njemačka treba postati nacionalna država s liberalnim ustavom, ali bilo je znatnog neslaganja oko toga kako bi nova Njemačka trebala izgledati. Liberalizam je također dobio poticaj onim što je veliki nacionalistički povjesničar Heinrich von Treitschke nazvao "intelektualnom dijedom" – nacionalnim susretima intelektualaca i znanstvenika, liječnika i školskih učitelja, odvjetnika i lingvista, pjevača i gimnastičara. Te su prilike bile vrlo politizirane i opterećene nacionalnim patosom, posebno susreti "*Germanisten*", koji su uživali u drevnom germanskom jeziku i predaji. Do 1840-ih postojali su redoviti sastanci čisto političke prirode na kojima su se sastajali liberali iz cijele Njemačke kako bi raspravljali o pitanjima od zajedničkog interesa, ali tek krajem desetljeća u Heidelbergu su osnovane nacionalne novine, *Deutsche Zeitung*. Dok su liberali tvrdili da je prirodno stanje nejednakosti rezultat nejednake raspodjele inteligencije i talenta, radikali su inzistirali na tome da je to rezultat nejednake raspodjele moći. Pozvali su na narodni suverenitet, republiku i parlament izabran izravnim i općim izborima, i bez podjele vlasti sa svojim provjerama i ravnotežama. Ako je potrebno, te ciljeve treba postići nasilnom revolucijom. Intelektualni

⁷¹ Isto, str. 68.

⁷² Isto, str. 68.-69.

stjegonoši ovog radikalizma bili su mladi hegelovci, koji su koristili moćno oruđe Hegelove dijalektike kako bi kritizirali postojeće uvjete i pokazali kako se stvarno razlikuje od racionalnog.⁷³

David Friedrich Strauss i Ludwig Feuerbach izveli su masovni napad na organizirano kršćanstvo. Straussov „Isusov život“ (1835.) predstavio je Krista kao čisto mitsku figuru čije je postojanje kao ljudskog bića uglavnom bilo nevažno. Feuerbach je otišao korak dalje i proglasio da je Bog stvorenje čovjeka, a ne obrnuto. Ovu su ideju preuzela dvojica mladih hegelijanaca, Karl Marx i Friedrich Engels, koji su u svojoj njemačkoj ideologiji, koju su napisali 1845., ali koja je ostala neobjavljena, odveli Feuerbacha korak dalje i tvrdili da je njegov materijalizam "ideologija" jer nije uvidio da se potreba za religioznom samomistifikacijom može ublažiti samo socijalnom revolucijom koja je nužna zbog proturječja unutar društva. Moses Hess i Karl Grün predstavili su svoju verziju "istinskog socijalizma" u izravnoj suprotnosti s mističnom vizijom budućeg društva Williama Weitlinga, ali je također postojao isključivo u području ideja. Karl Marx je divljao sve te nesretne utopiste u nizu briljantnih eseja. Filozofija ove vrste, izjavio je, ima isti odnos prema društvenim promjenama kao i masturbacija prema spolnom odnosu. Marx i Engels, sa svojom zaraznom frazom "povijest cijelog dosadašnjeg društva je povijest klasne borbe", s kojom počinje "Komunistički manifest", i s proletarijatom kao univerzalnom klasom, bili su daleko ispred svog vremena. Godine 1848. takva klasa jedva da je postojala u Njemačkoj. Radikalni pjesnici bili su jednako utjecajni kao i filozofi. Među njima su bili Hoffmann von Fallersleben, autor "*Deutschland über Alles*", koji je 1841. objavio svoje ironično naslovljene Napolitičke pjesme; Ferdinand Freiligrath, koji je glasno proglasio revoluciju u stihovima kao što su "*Ça ira*" iz 1846.; sveprisutni Georg Herwegh, koji je među svoje prijatelje ubrajao Turgenjeva i Bakunjinu, Herzena i Belinskog, Marxa i Heinea; i na kraju Richard Wagner, čija je svekrva bila jedna od mnogih Herweghových ljubavnica. Fridrik Vilim IV. bio je toliko zaintrigiran Herweghom da ga je pozvao na audijenciju 1840. godine, ali je nakon razmišljanja smatrao da je mudro protjerati ga. Herwegh se zatim preselio u Pariz gdje je očarao svoj široki krug briljantnih prijatelja i obožavatelja.⁷⁴

⁷³ Isto, str. 69.

⁷⁴ Isto, str. 69.-70.

6. Zaključak

Njemačka je 1815. godine doživjela niz značajnih događaja i razvoja koji će utjecati na budućnost nacije. Iz ispitivanja Napoleonova utjecaja na njemačko područje očito je da je pad Svetog Rimskog Carstva 1806. bio važan događaj. Napoleonov pritisak prouzročio je kolaps ovog stoljetnog državnog sustava, čime je okončan feudalni sustav i utrt put modernizaciji. Iste godine stvorena je Rajnska konfederacija, koja je novu političku strukturu stavila pod francusku vlast i ubrzala procese sekularizacije i medijalizacije. Njemačka zemljopisna karta je izmijenjena kao rezultat tih događaja, koji su spojili manje teritorijalne podjele u veće političke.

Njemačka politička karta dodatno je izmijenjena integriranjem teritorija i promjenama granica koje su uslijedile nakon Napoleonove pobjede. Njemačka trgovina bila je ozbiljno ograničena, što je pogoršalo ekonomsku bijedu, kao rezultat kontinentalnog embarga usmjerenog protiv Ujedinjenog Kraljevstva. Modernizacijske reforme koje donose učinkovitije administrativne metode donijele su administracija i zakoni Francuske, ali nametanje stranih normi također je stvorilo neprijateljstvo među njemačkim stanovništvom.

Njemački su teritoriji doživjeli veliku promjenu 1815. godine kada je Napoleonova vladavina završila, otvarajući put za uspostavu novog državnog sustava. Bečki kongres, koji se sastao 1814. – 1815., odigrao je ključnu ulogu u uspostavljanju tog sustava i bio je obilježen zamršenim diplomatskim raspravama i izborima. Kongres se vodio idejama obnove, legitimiteta i ravnoteže snaga. Teritorijalne izmjene koje su uslijedile redefinirale su njemačke granice, vraćajući neka područja i stvarajući nova.

Njemački savez, labavi savez njemačkih država s ciljem održavanja unutarnjeg mira i ravnoteže snaga, osnovan je nakon obnove Njemačke nakon Bečkog kongresa. Njemačka politika, na čelu s Klemensom von Metternichom, bila je usmjerena na gušenje liberalnih pokreta i održavanje statusa quo. Ipak, težnja za jedinstvom među intelektualnim i kulturnim snagama potaknula je neizbježni uspon njemačkog nacionalizma.

Zollverein, carinska unija koja je osnovana 1834., pomogla je njemačkim državama u gospodarskoj suradnji i postavila pozornicu za konačno političko jedinstvo. Liberalne ideologije i političke promjene bile su potaknute studentskim radikalizmom i osnivanjem studentskih udruga,

dok je Hambachov festival 1832. predstavljao sve glasnije pozive na nacionalnu slobodu i ujedinjenje.

U 1830-im i 1840-im dogodio se niz revolucionarnih prevrata koji su pomogli u postavljanju temelja za kasnije političke promjene. Iako početni ciljevi ovih skupina nisu ispunjeni, potaknuli su dodatnu raspravu o demokratskim promjenama i nacionalnom jedinstvu, što je postavilo temelje za konačno ujedinjenje Njemačke.

Ukratko govoreći, odluke Bečkog kongresa, Napoleonov utjecaj i doba restauracije oblikovali su njemačke teritorije tijekom ključnog povijesnog razdoblja. Političke, ekonomske i društvene promjene koje će na kraju rezultirati ujedinjenjem Njemačke bile su nastale zahvaljujući preokretima koji su se dogodili u to vrijeme.

7. Bibliografija

7.1. Popis literature

1. Mann, Golo., "*Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts.*" Fischer-Taschenbuch-Verl. 2009.
2. Sheehan, James J., „*German History 1770–1866. Oxford History of Modern Europe.*“ Oxford: Oxford University Press, 1989.
3. Nipperdey, Thomas., „*Germany from Napoleon to Bismarck: 1800-1866. Vol. 333.*“ Princeton University Press, 2014.
4. Blackbourn, David., „*The Long Nineteenth Century: A History of Germany, 1780–1918.*“ New York: Oxford University Press, 1998.
5. Kitchen, Martin., „*A History of Modern Germany, 1800–2000*“, 2006.
6. Walker, Mack., „*German home towns: community, state, and general estate, 1648–1871.*“, Cornell University Press, 2014.
7. Kotulla, Michael., „*Deutsche Verfassungsgeschichte. Vom Alten Reich bis Weimar (1495–1934)*“ Springer, Berlin 2008.
8. Farmer Alan., Stiles, Andrina, „*Access to History. The Unification of Germany 1815-1919*“, Hodder Education, 2004.

7.2. Mrežni izvor

1. <https://www.britannica.com/place/Germany/History#ref58082>

7.3. Popis slika

1. Zastava Svetog Rimskog Carstva
https://hr.wikipedia.org/wiki/Sveto_Rimsko_Carstvo
2. Zastava Rajnske konfederacije
https://hr.wikipedia.org/wiki/Rajnska_konfederacija
3. Komemorativna medalja
https://hr.wikipedia.org/wiki/Rajnska_konfederacija
4. Napoleon Bonaparte
https://bs.wikipedia.org/wiki/Napol%C3%A9on_Bonaparte

5. Održavanje Bečkog kongresa

https://hr.wikipedia.org/wiki/Be%C4%8Dki_kongres

6. Karta Njemačke 1815.g.

Farmer Alan., Stiles, Andrina., „*Access to History. The Unification of Germany 1815-1919*“, Hodder Education, 2004., str.3.

7. Klemens Wenzel Lothar Metternich

https://hr.wikipedia.org/wiki/Klemens_Wenzel_Lothar_Metternich

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: TONISLAV BABIĆ

Naslov rada: NJEMAČKA 1815.

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
PROF. DR. SC. JOŠIP VRANDEČIĆ

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

ZVONIMIR FORKER, ASISTENT
PROF. DR. SC. ALEKSANDAR JAKIR

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 27.09.2024.

Potpis studenta/studentice: Tomislav Babić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja TOMISLAV BABIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce POVIJESTI I NJEMAČKOG JEZIKA I KVMJŽEVNOSTI, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 27.09.2024.

Potpis